Tercüman-ı Ahval'in 150. Yılında İstanbul'da Fikir Gazeteciliği Sempozyumu

(21-22 Ekim 2010)

ISBN 978-975-404-885-8

Matbaa: Emirler Matbaası (2.Mat. Sit. C Blok Giriş Kat No:19 34020 Topkapı-İstanbul
Tel: 0 212 613 55 04

Bilimsel Danışma ve Değerlendirme Kurulu

Prof. Dr. Suat Gezgin (İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü Öğretim Üyesi)
Orhan Koloğlu (Araştırmacı, yazar, tarihçi)
Prof. Dr. Ali Arslan (İÜ Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi)
Prof. Dr. Hamza Çakır (Erciyes Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü Öğretim Üyesi)
Prof. Dr. M. Alemdar Korkmaz (Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü Öğretim Üyesi)
Prof. Dr. İlber Ortaylı (Topkapı Sarayı Müzesi Müdürü)
Prof. Dr. Mete Tunçay (Bilgi Üniversitesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi)
Prof. Dr. Nesimi Yazıcı (Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü İslam Tarihi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi)
Doç. Dr. Mahmut Ak (İÜ Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Yeniçağ Tarihi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi)

Sempozyum Düzenleme Komitesi

Prof. Dr. Suat Gezgin (İÜ İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü Öğretim Üyesi)
Prof. Dr. Aslı Yapar Gönenç (İÜ İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü Öğretim Üyesi)
Doç. Dr. Belkıs Ulusoy (İÜ İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü Öğretim Üyesi)
Araş. Gör. Dr. Uğur Gündüz (İÜ İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü Öğretim Elemanı)
Araş. Gör. Adem Ayten (İÜ İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü Öğretim Elemanı)
Araş. Gör. Hasan Üstün (İÜ İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü Öğretim Elemanı)
Araş. Gör. Ahmet Kadri Kurşun (İÜ İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü Öğretim Elemanı)
Araş. Gör. Korhan Mavnacıoğlu (İÜ İletişim Fakültesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü Öğretim Elemanı)

Editör:

Doç. Dr. Belkıs Ulusoy (İÜ İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü Öğretim Üyesi)

Yayına Hazırlık:

Araş. Gör. Adem Ayten (İÜ İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü Öğretim Elemanı)
Araş. Gör. Korhan Mavnacıoğlu (İÜ İletişim Fakültesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü Öğretim Elemanı)

Sayfa ve Kapak Tasarımı

Araş. Gör. Ahmet Kadri Kurşun (İÜ İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü Öğretim Elemanı)

Erken Cumhuriyet Dönemi Basınından Üç Portre, Üç Fikir: Sabiha (Zekeriya) Sertel, Ahmet Emin Yalman, Nadir Nadi

Gökçen Başaran İNCE[*]

Özet

Cumhuriyet'in ilk yılları Osmanlı İmparatorluğu'ndan kopuşun yarattığı "boş levha"nın, farklı kanallardan ve tek bir amaç için doldurulmaya çalışıldığı kurucu bir döneme denk düşmektedir. Toplumsal hafızayı inşa eden birçok alan yeniden tanımlanmakta, yıkılanların yerine yenisi konulmakta, bu yoğun çaba ise toplumu etkileyen farklı kanalların türdeşleştirilmesini gerektirmektedir.

Basın, bu kanalların başında gelmektedir. Tek-Parti dönemi, Osmanlı sonrası toplumsal alanın yeniden inşasında, basının hegemonya kurucu gücünden yararlanmayı hedeflemiş, inkılapların yarattığı büyük değişim, basın aracılığıyla konsolide edilmeye çalışılmıştır. Bu dönemde gazetelerin ideolojik konumlanma farkı olmaksızın, otoriter Tek-Parti yönetimi uygulamalarına anlamlı bir destek verdiği görülür. Takrir-i Sükûn Kanunu ve Yüzellilikler Olayı, bu desteğin nedenlerini açıklamaya yardım etmekle birlikte, yeni rejimin Batılılaşma ve çağdaşlaşma modelinin çoğu gazete tarafından iradi olarak desteklendiği de söylenebilir. Kimi zaman bir "oto-sansür" biçiminde gerçekleşebilen bu destek, Atatürk'ün ölümü ve çok-partili hayata geçiş tartışmaları ile birlikte sorgulanmaya başlanmış; Tek-Parti dönemi kimi uygulamalarına eleştirel ve mesafeli bir tutumla yaklaşılmıştır.

Sertel, Yalman ve Nadi, Cumhuriyet dönemi fikir gazeteciliğinin farklı düşünce akımlarını temsil eden üç fikir gazetecisidir. Bu üç isim, Cumhuriyet rejiminin erken döneminde tartışmaların odak noktasında olmuş, inkılâplara verdikleri destekte birleşmekle beraber, kafalarındaki "Cumhuriyet" idesi farklı yorumlara karşılık gelmiş, Cumhuriyet'i inşa eden uygulamalara karşı farklı mesafelerde durmuşlardır. Bu ayrışma, çok-partili hayata geçiş tartışmaları ile pekişmiş, Cumhuriyet'in erken dönemine bakışları farklılaşmıştır. Dönem uygulamaları Nadi tarafından bir vesayet rejimi ve dönemi olarak meşrulaştırılmaya çalışılırken, Yalman ve Sertel Tek-Parti dönemini otoriterlik, hatta totaliterlik ile suçlamışlardır.

Bu bildirinin amacı, bu üç kalemin Cumhuriyet ve onun uygulamaları hakkındaki düşüncelerini tartışmak ve hem kendi tarihleri, hem de Türkiye gazeteciliği içindeki evrimlerini yorumlamaktır. Bu amaçla Cumhuriyet, Vatan ve Tan gazetelerinin erken dönem nüshalarından bir seçki (1936-1950) aracılığıyla, bu üç gazetecinin Cumhuriyet uygulamalarına karşı tutumları ve Cumhuriyet rejimi hakkındaki düşünceleri tartışılacaktır.

***Anahtar Kelimeler**: Erken Cumhuriyet Dönemi, gazetecilik, basın, Sabiha Sertel, Ahmet Emin Yalman, Nadir Nadi*

[*] Araş.Gör.Dr., Ege Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü.

Ideas and Portraits from Early Republican Press: Sabiha (Zekeriya) Sertel, Ahmet Emin Yalman, Nadir Nadi

Abstract

Early Republican era is a constructive process which aims to shape the "tabula rasa" resulted from the rupture from Ottoman Empire. This process redefines the realm of ideas which form collective memory and replaces the old with the new by the homogenization of the channels which effect society.

Press is one of the leading channels in this process. Republican Party attempts to benefit from the hegemonic power of press in the construction of the social sphere and the immense transformation is consolidated by the assistance of press. Mono-party press supports the Republican Party with vast majority. This support might be because of the authoritative legislations and sanctions but the press also supports the modernisation and westernization attempts of the Power willingly. This support which takes the form of "auto-cencorship" time to time, is started to be investigated after the death of Atatürk and with the transition to multi-party system.

Sertel, Yalman and Nadi are three prominent journalist of the era who embody different ideological positions within their personal history. Despite of their having different ideas about the principles of Republic and the vast transformations of the era, they unite in the support they give to the modernisation process. Their ideas on the early Republican Era differ with the transition to multi-party system. While Nadi attempts to legitimize the mono-party system by depicting it as a temporary period of tutelage, Yalman and Sertel accuse the Republican elite of being authoritarian.

The aim of this paper is to discuss the ideas of these journalists about Republic and construe their evolution in both their personal history and Turkish journalism. To fullfill this aim, Daily Cumhuriyet, Vatan and Tan (1936-1950) is analysed to be able to discuss their ideas on Republic and its implementations.

***Keywords**: Early Republican Period, Journalism, Press, Sabiha Sertel, Ahmen Emin Yalman, Nadir Nadi.*

Giriş

Erken Cumhuriyet dönemi, sosyo-kültürel ve politik alanın köktenci bir yeniden düzenlenişini içeren ve temel hedefin premodern olduğu düşünülen bir toplumu modernleştirme ve Batılılaştırma olduğu bir dönemdir. Modernleşmenin çerçevesini, üstyapısal değişikliklere öncelik verilen ve ulus-devlet temelinde milli kimlik inşasının amaçlandığı laik, pozitivist, milliyetçi ve ilerlemeci bir proje oluşturur. Bu projenin temel ayağı ise modernist milliyetçiliktir.[1] Modernist milliyetçilik, modernleşmenin millileşme ekseni içinde topyekûn bir kültürel dönüşümü hedef alarak ve bu dönüşümü gerçekleştirmek üzere kamusal alandan homojenleşme ve tekseslilliğin beklendiği bir sürece karşılık gelir. Modernleşme hedefi öncelikli olduğu için, sivil ve siyasal katılım, demokrasi vb. kavramlar, modernleşmenin gerçekleşeceği "belirsiz"

[1] "…Modernist milliyetçiliğin çıkış noktası da etnik milliyetçilikte olduğu gibi milleti teşkil eden bireylerin benzeş olmaları fikridir. Ancak, etnik milliyetçilikten farklı olarak milleti teşkil eden özün etnik veya ırksal olduğunu iddia etmez: Milleti bütünleştiren unsur, girişilen topyekün Batılılaşma çabasıdır. Diğer bir deyişle, milli kimliğin içeriğini Batılılaşma çabası içerisinde oluşturulan "asri medeniyet"in kültürel kuralları, ahlaki değerleri ve toplumsal kimlikleri oluşturur. Modernist milliyetçilik ile sivil milliyetçilik arasındaki temel fark, ilkinin siyasi katılım konusundaki şüphesi ve isteksizliğidir. Modernist milliyetçilik, topyekûn bir kültürel dönüşümü gerekli kılan Batılılaşma hedefine sıkı sıkıya bağlı olduğu için, yerel, geleneksel veya dinî toplumsal kimlik ve taleplerin ifadesini sakıncalı ve hatta tehlikeli bulur …" Bkz; Ayhan Akman, "Milliyetçilik Kuramında Etnik/Sivil Milliyetçilik Karşıtlığı", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce**, Milliyetçilik, Cilt: 4, İstanbul, İletişim Yayınları, 2002, s.82-90.

bir zamana ertelenir. Bu anlamda, yerel, geleneksel, etnik ve kültürel kimlik talepleri, temel hedefe ulaşmayı zorlaştıran tehlikeli açılımlar olarak kodlanır. "Esas hedefi, milli birlik ve bütünlük çerçevesinde toplumsal dönüşüm teşkil eder."[2] Bu süreçte, siyasal otoritenin, dönüşümün temel motoru ve düzenleyicisi olduğu kabul görür. Sosyal alanın diğer aktörleri, belirlenen hedeflere varılması için iktidara yardımcı olmak durumundadır. "Topyekûn kültürel dönüşüm"ün gerçekleşmesi sonucu ise, vesayet dönemi son bulacak, tüm kurumlarıyla işler bir demokrasi süreci başlayacaktır. Bu çalışmanın amacı, modernist milliyetçiliğin geçerli olduğu düşünülen bu dönüşüm sürecinde, dönem gazetecilerinden üçünün bu konudaki politik pozisyonlarını yorumlamaktır. Bu bağlamda yazarların "Cumhuriyet" idaresi hakkındaki fikirlerinin evrimi, önemli bir hareket noktası olarak ele alınmıştır. Çalışma, zaman derinliğini temel alan bir monografi olarak nitelenebilir.

1.Erken Cumhuriyet Döneminde Siyasal Otorite-Basın İlişkileri (1923-1950)

Modernist milliyetçiliğin temel karakteristiklerini gözlemleyebildiğimiz Cumhuriyet'in erken döneminde, basınla ilişkilerin topyekûn dönüşümü halka anlatmak ve kamusal rızayı sağlamak üzere, siyasal otorite tarafından araçsal bir zeminde inşa edildiğini söylemek mümkündür. Basından beklenen, topluma Cumhuriyet'in yapmak istediklerini anlatmak ve modernleşme projesi için destek artırmak üzere güdümlü bir gazetecilik örneği sergilemesidir.

Mustafa Kemal'in direnişi örgütlediği dönemde, kitlesel iletişimin önemini erken kavraması üzerine, *İrade-i Milliye*, daha sonra ise *Hâkimiyet-i Milliye* gazetelerinin çıkarılmasını sağlaması, sonrasında ise Anadolu Ajansı ve Matbuat Umum Müdürlüğü'nün kurulması, basının öneminin iktidar tarafından erken anlaşıldığının göstergeleridir. Bu çabalar sayesinde, hem Kemalist bölgeye, hem de bunun dışına verilecek haberlerde tekdüzelik sağlanmış olmaktadır. Anadolu Ajansı ve Matbuat Umum Müdürlüğü'nün Kemalist görüşe uyan yayınlara para ve malzeme yardımında bulunması ise güdümlü bir basının oluşturulmasıdır.[3]

Toplumsal ve politik dönüşümlerin hızlanması ile birlikte, siyasal otorite, geçiş döneminin kırılganlığını gerekçe göstererek, bu dönemdeki tüm eleştirileri, "rejim/cumhuriyet karşıtı" olarak yorumlamakta ve işbirliğinden sapma olarak görmektedir. Tartışmaların öncelikli çıkış noktasını, Kurtuluş Savaşı'na destek veren/vermeyen gazeteler ayrımı oluşturur. İkinci kırılma noktası ise halifeliğin kaldırılması tartışmaları, Cumhuriyet'in ilanı ve Mustafa Kemal'in siyasal hayattaki pozisyonu meseleleridir. Bu tartışmalar sonucu, erken dönem Türkiye basını İstanbul-Ankara basını olmak üzere ikiye ayrılır: Ankara, merkezi, Kemalist dönüşümü, Türk milliyetçiliğini ve ulus-devletleşmeyi temsil ederken; İstanbul, imparatorluğu, evrimci/ tedrici bir dönüşümü ve liberalizm/komünizm/halifecilik/sultancılık vb. farklı düşünce eğilimlerini temsil etmektedir. İstanbul, halifeliğin kaldırılmasını sorgulamakta, Atatürk'ün bir diktatöre dönüşebileceği çekincesini koymakta ve inkılâpların süratini eleştirmektedir. Ankara ise siyasal elit ile birlikte hareket etmekte, inkılâpları koşulsuz desteklemektedir. İstanbul'un merkez ile yaşadığı çatışma artınca, 1923 yılı sonunda, *Tanin, İkdam, Tevhid-i Efkâr* gazetelerinin başyazar ve sorumlu müdürleri İstiklal Mahkemelerine sevk edilmiş, biri hariç hepsi beraat etmişlerse de, hilafetin kaldırılması ve son halifenin hudut dış edilmesi tepkisiz geçiştirilmiştir. Nitekim tutuklananların başında gelen Hüseyin Cahit Yalçın *(Tanin)*, Velid Ebüzziya *(Tevhid-i Efkâr)* ve Eşref Edip *(Sebilürreşad)* ortak noktaları halifeliği savunmalarıdır.[4]

Tartışmaların yoğunlaştığı bu dönemde, Mustafa Kemal gazetecileri İzmir'de bir görüşmeye çağırmış ve burada kendilerinden siyasal destek istemiştir. Toplantıda Atatürk, gazetecilere ise şu mesajı vermiştir:

> "…Arkadaşlar, Türk basını, milletin gerçek seda ve iradesinin kendini belirtmesi şekli olarak Cumhuriyetin etrafında çelikten bir kale vücude getirmelidir, bir fikir kalesi, bir

[2] Akman, **a.g.m**., s. 82.
[3] Orhan Koloğlu, **Osmanlı'dan 21.Yüzyıla Basın Tarihi**, İstanbul, Pozitif Yayınları, 2006, s. 114.
[4] Koloğlu, **a.g.e**, s. 117.

> zihniyet kalesi… Bütün milletin samimi bir birlik ve tesanüd içinde bulunması bir zarurettir. …Mücadele bitmemiştir. …Efendiler, kabul etmeliyiz ki cihan henüz Yeni Türkiye Devleti hakkında, Türkiye Cumhuriyeti hakkında daha fazla aydınlanmak ihtiyacındadır. Milletin ve bilhassa aydın ve olgun vatandaşların ortak davaların etrafında olduklarını red ve cerh kabul etmeyen delillerle göstermeliyiz. Milli işlerde çeşit çeşit çalışma elemanlarının birbirlerine yardım etmeleri, çalışmaların ortak hedefin üzerine yığılacak şekilde birbirine uygun düşmeleri lazımdır."[5]

Mustafa Kemal bu nutku ile hem modernist milliyetçiliği, hem de toplumu birbirinin işini kolaylaştıracak, ahenk içinde bir organizma olarak tasavvur eden organizmacı görüşü vurgulamış; sınıfsız, kaynaşmış bir kitle tasavvuruna dayanan solidarist korporatizm tasavvurunu yinelemiştir. Bu toplum modelinin gerçekleştirilebilmesi için gazetecilerden beklenen, ahengi sağlayan bir "uzuv" olmaları, toplumsal ve sınıfsal çatışmaları körüklememeleri, toplumu bütünlüklü bir "millet" olarak tasavvur etmeleri ve yayınlarında rejimin getireceği toplumsal düzeni koşulsuz desteklemeleridir.

İzmir görüşmesinin sonucu mutabakat olmuş, ancak çok geçmeden İstanbul'dan eleştirel sesler yeniden duyulmaya başlanmıştır. Şeyh Sait İsyanı'nın politik düzeni somut olarak tehdit etmesi ile birlikte, 1925 yılında Takrir-i Sükûn kanunu aracılığıyla basın üzerinde yoğun bir sansür dönemi açılmıştır. Bu süreçte, siyasal otorite basını doğrudan hedef almakta, Takrir-i Sükûn Kanunu'nun Meclis'teki görüşmeleri sırasında Recep Peker, şunları söylemektedir:

> "İstanbul gazetelerinin, memlekette ne kadar kurum ve makam varsa hepsini yıkmaya yöneldiğini görüyoruz. Şeyh Sait isyanına sebep olanların başında bunlar gelir. En başta Millet Meclisi olmak üzere bütün kurumlara saldırdılar. Bu kanunun teklif edilmesine de İstanbul basını sebeptir. Çünkü yayın ve telkinleriyle isyanın çıkmasına sebep olmuşlardır. İşte biz bu yılan yuvalarını tahrip etmek ve susturmak azmindeyiz. Bu yılanlar, bu zehirli yuvalar, kanun kuvvetiyle dezenfekte edilmedikçe, memleketin rahat yüzü görmesi ihtimali yoktur. İşte bu sebeple bu kanunu Yüksek Meclis'in kabul etmesi bir vatani mecburiyettir."[6]

Kanunun kabul edilmesiyle "sağ ve sol" eğilimli altı gazete kapatılmıştır. Bunlar: *Tevhid-i Efkâr, Son Telgraf, İstiklal, Sebilürreşat, Aydınlık* ve *Orak Çekiç*'tir. Kanunun en son kapatma dalgasında ise *Tanin*, Bakanlar Kurulu kararıyla süresiz olarak kapatılmıştır. Bunun ardından Sertellerin çıkardığı *Resimli Ay* mecmuası ve Ahmet Emin Yalman'ın çıkardığı *Vatan*'ın yayınına son verilmiştir.[7]

Bu dönemi 1931 yılında çıkarılan kanunlar izlemiştir. Buna göre Hükümet dilediği zaman, dilediği gazete ve dergiyi kapatma yetkisini elinde bulundurmaktadır. Nitekim kanunda "Ülkenin genel politikasına dokunacak yayınlardan dolayı, bakanlar kurulu kararıyla, gazete ve dergiler geçici olarak kapatılabilir" denmektedir. Doğrudan yasaklar da yayın serbestinin kısıtlanmasına neden olmaktadır. Örneğin "padişahçılık ve hilafetçiliği, komünistlik ve anarşistliği kışkırtıcı yayınlar yasaktır."[8]

1935'de Ankara'da Birinci Basın Kongresi toplanmıştır. Kongrenin amacı, yukarıda sözü edilen modernist milliyetçilik ve ulus-devletleşme sürecinin getireceği yapısal değişikliklerin, basın tarafından koşulsuz desteklenmesini sağlamak ve bu konuda basına düşen görevleri hatırlatmaktır. Toplantı sonucunda Basın Birliği kurulmuştur.[9]

---

[5] Aktaran Ahmet Emin Yalman, **Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim**, Cilt: 3, İstanbul, Yenilik Basımevi, 1970, s.104. Atatürk bu akşam yemeğine Tevhid-i Efkâr başyazarı Velid Ebuzziya'yı kabul etmemiştir.
[6] Kaynak gösterilmemiş, aktaran Hıfzı Topuz, **II.Mahmut'tan Holdginlere Türk Basın Tarihi**, 2.bs, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2003, s. 147.
[7] Topuz, **a.g.e**., s. 148.
[8] **a.g.e**., s. 159.
[9] Koloğlu, **a.g.e**., s. 120.

Atatürk'ün ölümünden bir süre önce, gazeteciler üzerindeki yasakların kısmen yumuşadığı, ancak gazete çıkarmanın zorlaştırıldığı gözlenmektedir. Yasaklı gazetecilerden Ahmet Emin Yalman 1936'da *Tan*'da, Hüseyin Cahit ise *Yeni Sabah*'ta yazmaya başlamış, Atatürk'ün ölümünden beş ay önce de Yüzellilikler affedilmiştir. Böylece Refik Halid, Ref'i Cevat, Rıza Tevfik gibi yazarlar ülkeye dönüp yazmaya başlamıştır. Diğer yandan gazete çıkarma 1000-1500 liralık garantiye ve hükümetten ruhsat alma şartına bağlanarak zorlaştırılmıştır.[10]

İsmet İnönü'nün tek parti döneminin ikinci safhasını açmasıyla birlikte, basın üzerindeki sansürün bir başka boyutu gündeme gelmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın dayattığı gelişmeler sonucu, iç politik konjonktür yanında, dış politik gelişmeler nedeniyle de basın sansür edilmeye başlanmıştır. Atatürk'ün Ebedi Şef, İsmet İnönü'nün 'Milli Şef' diye anıldığı bu yıllarda basın hem Matbuat Umum Müdürlüğü'nün, hem de sıkıyönetimin en katı kontrolü altında tutulmuştur. En ufak bahanelerle yayınlar kapat(ılmaktadır).[11] Sabiha Sertel anılarında bu dönemi şöyle anlatmaktadır:

> "Atatürk demokratik rejimi gerçekleştirememiş, diktatörlüğe geçmişti. Fakat bu diktatörlük hiçbir zaman terör derecesine varmamıştı. Zaman zaman basın hürriyeti tanınmıştı. Nasıl ki bu devrede birçok ilerici dergiler yayınlanmış, Nazım'ın şiirleri, benim tercüme ettiğim marksist eserler basılmış, satılmış, polis bunları toplattığı halde, birer mahkeme konusu yapılmamıştı. Fakat İsmet İnönü tek parti, tek şef sisteminin en şiddetli yürütücüsü oldu. İlerici fikirlere, bu fikirlerin tartışılmasına dahi göz yummadı. Zaten Atatürk devrinde dahi, şiddet tedbirleri en ziyade İnönü tarafında yürütülmüştü. İsmet Paşa, iktidara geldikten sonra, Halk Partisi içindeki bürokrat grup kuvvetlendi. "Cemiyetler Kanunu" ile teşkilatlanma hürriyeti hemen de yok edildi. Mevcut teşkilatlar kontrol altına alındı. Basın şiddetli bir baskı altına girdi. Kanunlarda yapılan değişmelerle 1924 Anayasası'nın sağladığı nisbi hürriyetler dahi yok edildi. Sollara karşı baskı artırıldı. İlerici, sol dergiler kapatıldığı gibi 1938 yılında Nazım Hikmet önemsiz bir sebeple tevkif edildi. 28 sene mahkûm edildi.[12]

Bu dönemin temel niteliğinin, Atatürk'ün yaşadığı süreçteki sosyal *pathos*'un yitirilmeye başlanması ve toplumsal kutuplaşmanın belirginleşmesi olduğu söylenebilir. Nitekim erken dönemde bastırılan siyasal kutuplaşmalar, bu süreçte belirginleşmeye başlamış; iktidarın bu duruma yaklaşımını ise, iç politik tercihler yanında İkinci Dünya Savaşı'nın yarattığı dış politik konjonktür de etkilemiştir.

1945 yılında çok partili hayata geçiş tartışmalarının başlaması ile birlikte, basındaki tek-parti dönemi eleştirileri artmıştır. Demokrasiye geçişin mesleki açıdan en önemli girişimi, tek parti döneminin kurumu olan ve iktidarın kontrolü altında bulunan, başkanlığını CHP milletvekili ve *Ulus* başyazarı Falih Rıfkı Atay'ın yaptığı Basın Birliği'ne karşılık, bağımsız Gazeteciler Cemiyeti'nin 1946'da kurulması olmuştur.[13]

Bu gelişmeler karşısında CHP, basın rejimi açısından kısmi bir yumuşamaya gitmiş, gazete kapatma yetkisi idari makamlardan alınıp mahkemelere devredilmiş, gazete çıkarmada izin ve para yatırma koşulları kaldırılmıştır. Tek parti döneminin tamamında, sıkıyönetim koşulları da basın üzerindeki baskı ve sansürün doruk noktasına varmasına neden olmuştur.

---

[10] Koloğlu, **a.g.e**., s.120.

[11] **a.g.e**., s.120.

[12] Sabiha Sertel, **Roman Gibi**, İstanbul, Ant Yayınları, 1969, s.211-212.

[13] Koloğlu, **a.g.e**., s.122.

2. Üç Portre, Üç Fikir

Sabiha (Zekeriya) Sertel, Ahmet Emin Yalman ve Nadir Nadi, hikâyelerinin farklı yönleriyle erken Cumhuriyet dönemini ve iktidar-basın ilişkilerini anlamaya yardımcı olabilecek üç figürü temsil etmektedir. Siyasal duruşlarındaki farklılıklar bir yana, Cumhuriyet ideolojisi ile kurdukları ilişkinin evrimi, dönem ruhunu yansıtan ipuçları içermektedir. Cumhuriyet'in kuruluşu ve inkılâplar konusunda aldıkları tavırlar, kimi zaman kavramın yerelleşerek ve siyasal otoritenin güdümünde tekçi bir uygulama ile içeriklendirilmesine bir karşı koyuş niteliğine bürünse de, modernleşmenin motoru ve olmazsa olmazı olarak kabul edilen bu dönem ve özellikle Atatürk konusundaki "mutedil" duruş, modernleşmenin "yerel" biçimine verilen desteği yansıtmaktadır.

Aşağıda üç yazarın 1936-1950 yılları arasında farklı gazetelerde Cumhuriyet bayramı vesilesiyle yazdıkları yazılar incelenmiş, Cumhuriyet ve modernist milliyetçilik konusundaki politik eğilimleri yorumlanmıştır.

2.1.Sabiha (Zekeriya) Sertel:

"…her nevi demokrat, liberal sol bütün muhalefete karşı dictatorial bir tavır aldı…"

Sabiha Sertel, 1895'te Selanik'te dünyaya gelir. Zekeriya Sertel ile evliliği sonrası, ABD'deki eğitimlerini tamamlayarak ülkeye döner ve 1924'te Resimli Ay'ı çıkarmaya başlarlar. Bu dergi, Nazım Hikmet, Sabahattin Ali, Suat Derviş, Vala Nureddin, Sadri Ertem gibi birçok yazara ev sahipliği yapar. Serteller, Resimli Ay'ı yayınlarken kovuşturmaya uğrar, hapis yatarlar. Komünizmle suçlandıkları halde, Sertellerin temel hedefi burjuva demokratik devrimin gerçekleşmesidir. Bu bağlamda vurguladıkları temel değer ise demokrasidir. Sabiha Sertel "burjuva demokratik devrim" konusundaki görüşlerini şöyle ifade eder:

> "…Sosyalizm, benim isteğimle kurulmaz. Bir toplumun sosyalist rejime geçebilmesi için objektif, sübjektif şartların olgunlaşması lazım. Bugün Türkiye'de böyle bir durum yoktur. Ben burjuva demokratik devriminin gerçekleşmesini istiyorum. Demokrasinin bir şekil olarak alınmamasını, bütün sınıflara daha eşit haklar tanıyan bir sistem kurulmasını savunuyorum. Sosyal, kültürel konularda gençlerin de söz sahibi olmasını, teşkilatlanmasını istiyorum. Bu demokrasinin şartlarından biridir…".[14]

Dolayısıyla Sertel, açıktan sınıf temelli bir siyaset gütmektense, toplumsal sorunları (fakirlik, işsizlik, kadın sorunu vb.) ele alan yazılar yazar ancak Tek Parti döneminde doğrudan iktidar eleştirisi olarak algılanan bu yazılara hoşgörü gösterilmez ve Resimli Ay önce Sevimli Ay olur, sonra tekrar Resimli Ay adını alır, en sonunda da kapanır.

Sabiha Sertel'in Tek-Parti dönemini anlatırken fikirlerinde dikkat çeken nokta, İnönü'nün otoriterliği üzerindeki ısrarına karşın, Atatürk'ü daha "ılımlı" bulmasıdır. Atatürk'ün "kurtarıcı" olarak karizması ve dokunulmazlığı, dönem elitlerinin çoğu gibi onu da etkilemiş gözükmektedir. Saltanat ve hilafetin ilgası, Batı tarzı yaşam kodlarının hâkim hale gelmesi, özellikle kadının sosyal hayattaki statüsü konusundaki dönüşümler, İmparatorluk içinde erken Batılılaşan bir gruptan gelmesine karşın, Atatürk'ü ve yaptıklarını onun için vazgeçilmez kılar. Sertel için Atatürk, emperyalizme karşı savaş vermiş, ilerici bir figürdür. Anılarında bu görüşünü şöyle ifade etmektedir:

> …Atatürk, Birinci Dünya Harbi sonunda yıkılan İmparatorluğun enkazı üzerinde bir yeni Türkiye kurdu. Emperyalist devletlere karşı, binbir güçlük içinde bir milli kurtuluş savaşı verdi. Bağımsız bir Türkiye'nin temellerini attı. Saltanat ve hilafeti kaldırdı. Reformlar yaptı. Bu Türkiye ölçüsünde bir devrimdi. (…) Fakat Türkiye'nin o günkü şartları içinde, yeniliğe düşman olan tutucu, gerici zümreler karşısında, rejimi korumak için baskı sistemine

[14] Sertel, **a.g.e**, s. 98.

> geçmek zorunda kaldı. Milli kurtuluş savaşında toprak ağalarına, henüz gelişmekte olan burjuvaziye dayandığı için, halkçılık prensibini gereği gibi gerçekleştiremedi. 'Sınıfsız Cemiyet' şiarıyla henüz gelişmemiş emekçi sınıfına gelişme imkânı verilmedi. Gerçek demokrasi isteyen ilericilere, daha ilk günden baskı tedbirlerine başvuruldu…[15]

Dolayısıyla Sertel için, Atatürk'ün, ilerici ve modernleştirici bir lider olması ülkenin o günkü koşulları için yeterli gözükmektedir. Sertel, otoriter tek parti dönemi vesayetçiliğini zorunlu görmekte, "ilericilik-gericilik kavgası"nda Atatürk'ün otoriterliğini, mecburi bir geçiş dönemi olarak nitelemektedir. Bu anlamda burjuva demokratik devrimin başarılması için ilerici unsurların bir blok olarak hareket etmeleri gereği ima edilmekte, Atatürk'ün kendisinden beklenen misyonu başarı ile tamamladığı vurgulanmaktadır. Bir anlamda Sertel, Atatürk'ün modernist milliyetçiliğini desteklemekte, modernleşmenin gerçekleşmesini sağlamak üzere otoriter yöntemlere başvurulduğunu söylemektedir.

Sabiha Sertel üzerindeki politik baskı, İnönü döneminde iyice yoğunlaşmış ve üç kez farklı gerekçelerle yazı yazmaktan men edilmiştir. Yazmaktan men edilmenin gerekçesi ise Hükümet'in Mihver yanlısı politikalarını (Sabiha Sertel'in tabiriyle "faşist Almanya ile işbirliğini tenkit ettiğim için") ve ırkçı-Turancı eğilimleri eleştirmektir.

Serteller üzerindeki yıldırma politikasının son noktası Tan baskınıdır. Tan baskını öncesinde "Görüşler" ve "Yeni Dünya" etrafında toplanan Serteller ve Sabahaddin Ali, Niyazi Berkes, Pertev Boratav, Adnan Cemgil gibi sol görüşlü entelektüeller, "burjuva demokratik devrimin tamamlanması adına ilerici bir blok oluşturmak üzere" Demokrat Parti'yi desteklemeye karar vermişlerdir.[16] Ancak bu bloğun fikirleri, basında ve iktidarda tepkiyle karşılanmış ve sonunda Tan baskını gerçekleşmiştir. Sabiha Sertel, Tan matbaasına hücum eden gençlerin Halk Partisi ve Saraçoğlu hükümeti tarafından teşkilatlandırıldığını belirtir. Zekeriya Sertel de şöyle demektedir:

> "…Hükümet olaydan önce olduğu gibi, olaydan sonra da bu cinayeti işleyenlere karşı hiçbir harekette bulunmadı. Güpegündüz bir matbaayı yıkan bu faşist gençlerden hiçbiri tutuklanıp mahkemeye verilmedi. Bu işin İnönü'nün bilgisi içinde Saraçoğlu'nun verdiği emir üzerine polis tarafından tertiplenip yürütüldüğüne şüphe yoktu. Gösteri yapan ve matbaaya saldıran gençler arasında birçok sivil polis vardı. Saldırıyı asıl bunlar yönetiyordu. Gösteriye katılan gençler de üniversitedeki gerici ve faşist unsurlardı…".[17]

Serteller bu mağduriyetin üzerine üç ay da tutuklu kalırlar. Sonrasında ise üzerlerindeki baskı ve yıldırma politikası nedeniyle 1950 Eylül ayında Türkiye'den ayrılırlar. Sabiha Sertel 1968'de Bakü'de yaşamını yitirir.

Sertel'in Cumhuriyet fikri ve Türkiye'deki uygulanışı hakkındaki görüşleri kendi döneminde yazan diğer kalemlerle kıyaslandığında hayli eleştireldir. Yazılarının çoğu Cumhuriyet'i anlamlandırma, kitlelere tanıtma ve kavramı anti-emperyalizm, demokrasi, özgürlük gibi yeni olgu ve değerlerle ilişkilendirme temaları içerir. Cumhuriyet'in gericiliğe karşı savunulması ve kazanımlarının vurgulanması, Sertel için benzer önemde temalardır. Cumhuriyet'in Osmanlı siyasal sistemi karşısındaki üstünlükleri ve burjuva demokratik devrimi gerçekleştirmek yolundaki önemli adımlardan biri olduğu fikri ve özellikle çok partili hayata geçiş aşamasında yoğun bir CHP eleştirisi, yazılarının diğer kurucu temalarını oluşturur.

---

[15] Sertel, **a.g.e**., s. 209-210.

[16] **a.g.e**., s. 331.

[17] Zekeriya Sertel, **Hatırladıklarım**, İstanbul, Gözlem Yayınları, 1977, s. 260.

Sertel'in Atatürk'ün sağ olduğu erken dönemde, Kemalizm'e ve inkılâplara olan bağlılığı dikkat çekicidir. Ancak daha o dönemde, inkılâpların yeterli olmadığını, daha yapılacak çok iş olduğunu satır aralarında ima eder. Örneğin 1937 yılında *Tan Gazetesi*'ndeki "Görüşler" başlıklı köşesinde şöyle demektedir:

> "…Büyük İstiklal Harbinden sonra hal ile maziyi keskin hatlarla ayıran inkılâp hareketleri, durmadan yürüyen bir inkılâp seyri… Halka inen içtimai kuruluşlar… Devletçilik, iktisadi programlar. Fabrikalar, şehirlerin imarı, demiryollar, harf inkılâbı, lisan, tarih araştırmaları, ilme, fenne, sanata kapılarını açan bir devir. İnsan gözünü açıp bir baksa, bu yapılanların yanında yapılacak daha çok mühim işler, içtimai muavenet, içtimai hıfzıssıhha, içine balta girmemiş bir orman gibi duruyor. Şehirlerin medenileştirilmesi, yol, gaz, elektrik, su, ekmek, süt… Eski devrin bıraktığı iktisadi, içtimai bozukluklarla mücadele. Müreffeh bir halk, iktisadi, içtimai, kültürel birçok ihtiyaçlar… Fakat bütün bunlar zaman ile yapılacak işlerdir…"[18]

Sertel yazısını, Cumhuriyet'in ne olduğunun halka anlatılması ve bunun da Halkevleri aracılığıyla yapılması gerektiği fikri ile bitirir. Sertel bu görüşleriyle "yöntem" ve "teori" temelinde Kemalizm'le tam uyum içinde olduğunu gösterir.

Cumhuriyet'in *pathos* yönüyle, yani duyguyla ve özellikle heyecanla daha çok kavrandığı bu dönemde, Sertel'in Cumhuriyet'in "halk egemenliği"ni imleyen bir yönetim biçimi olarak halka anlatılması gerektiği fikri dikkate değerdir. Cumhuriyet bayramında bir müsamere izlediğini söyleyerek, şöyle devam etmektedir:

> "…Müsamerede gördüğüm mevzu, İstiklal harbini gösteriyordu. İstiklal Harbinde milletin katlandığı fedakârlıkları, milli müdafaanın zaferini anlatıyordu. Fakat bu temsil cumhuriyeti ve cumhuriyetin manasını anlatmaz. Bu mevzu hâkimiyeti milliye bayramında çocuklara İstiklal harbinin, milli kurtuluşun büyük manalarını anlatmak için faydalıdır. Fakat cumhuriyet bayramında, cumhuriyetin manasını, saltanatla cumhuriyetin farklarını, sultanların bu milleti başında nasıl tufeyli yaşadığını, milletin parası ile refah içinde yaşadıkları halde halkın nasıl azap çektiğini, bütün bir istibdadı, bütün tahakkümü anlatmak lazım. Bundan sonra da cumhuriyetin bir halk idaresi, bir millet idaresi olduğunu, keyfi idarelerin cumhuriyet içerisinde mümkün olmadığını göstermelidir. Ayet ezberler gibi cumhuriyet, inkılâp, devletçilik, halkçılık ezberlenmez. Bugün halk milliyetçiliği nasıl anlayarak, inanarak biliyorsa, cumhuriyetçiliği, halkçılığı, devletçiliği, inkılâpçılığı da öyle bilmelidir. Kanaat haline, şuurlu bilgi haline gelmeyen hiçbir umde kök tutmaz. Ezberlenen akideler ise insanı kötü bir şovenliğe götürür ki, asri düşünüşün en büyük vasfı olan müsamaha ve muhakeme kaybolur. Cumhuriyeti gençliğe şuurlu bir bilgi halinde vermeliyiz…"[19]

Sertel, bu yazıda günümüz için de geçerli bir tespit yaparak, milliyetçilik ilkesinin toplumsal zemindeki gücüne karşılık, yönetim tarzı ve felsefesi olarak cumhuriyetin temel ilkelerini anlamak ve yorumlamakta halkın karşılaştığı güçlüklere dikkat çekmektedir. Cumhuriyetin kuruluşunun ulus-devletleşme ve ulusal kimlik inşa etme süreciyle çakıştığı bu evrede, dönem elitinin diğer ilkelere oranla milliyetçilik konusunda geliştirdiği duyarlılık, kitlelerde karşılığını bulmuş, halkçılık ise sosyal eşitlik ve adalet temelinde toplumun kuruluşundan çok, sınıfsız bir kitleyi anlatmak üzere kullanılmıştır.[20] Bu noktada dönem elitlerinin Cumhuriyet yorumu kimi zaman, yurttaşın inşasından milletin inşasına kaymış, halk egemenliği ise yukarıda sözü edilen topyekûn modernleşme projesi gerekçe gösterilerek askıya alınmıştır.

---

[18] Sabiha Sertel, "Cumhuriyet Bayramı", **Tan Gazetesi**, 29 Teşrinievvel 1937. (Gazete alıntılarındaki yazım hataları metinlerin orijinalinden kaynaklanmaktadır, düzeltilmemiştir. *y.n.)*

[19] S. Sertel, "Cumhuriyet Terbiyesi", **Tan Gazetesi**, 30 İlkteşrin 1937.

[20] Atatürk ilkelerinin yorumu için bkz; Levent Köker, **Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003.

Sertel'in bu konudaki erken duyarlılığı dikkat çekicidir. Nitekim o dönemde Cumhuriyet neredeyse devletle özdeş bir kavram olarak kullanılmakta ve halka muhtelif vesilelerle –Tarih Tezi, Tarih Kongreleri, Güneş Dil Teorileri vb.- "Türk" kimliğinin içeriği ve tarihi anlatılmaktadır. Yurttaşlığın siyasal boyutundan çok kültürel boyutu öne çıkarılmakta ve devlet de kendini bir "Kültür Devleti" olarak tasarlamaktadır.[21] Sertel'in bu noktada savunduğu, Cumhuriyet'in duygu yüklü bir kavram olmaktan çıkarılarak, özgürlük-eşitlik temelinde ve sosyal adaleti gözeten ve "halk idaresi"ne dayanan bir rejim olarak rasyonalite temelli bir bilgi olarak halka öğretilmesidir.

Sertel'in cumhuriyet tartışmalarına getirdiği önemli farklılıklardan bir diğeri, cumhuriyet kavramını anti-emperyalizm, demokrasi, hürriyet gibi kavramlarla düşünmesi ve Türkiye Cumhuriyeti'ni de özellikle kuruluş süreci itibariyle anti-emperyalist bir hareket olarak yorumlamasıdır. Saltanat "sınıfı"nı, milleti sömüren "tufeyli" bir sınıf olarak gören Sertel, Kurtuluş Savaşı'nı ise şöyle yorumlamaktadır: "…İstiklal Harbi Avrupa emperyalizminin kararını bozmak ve ecnebi emellere alet olan milli istiklali feda eden saltanat egoizmini yıkmak için doğdu.…"[22]

Cumhuriyet'in bu bağlamda en önemli vasfı, inkılâpçılığı ve sosyal bünyeyi değiştirmedeki iradesidir. Sertel bu değişikliği altı ok etrafında ifade eder ve bu ilkelerin milli istiklal ve milli hâkimiyetin teminatı olduğunu belirtir:

> "…Cumhuriyet Halk Fırkası'nın benimsediği altı ok ... Türk milletinin bir içtimai bünye değişikliğidir. Bugünkü Türk Cumhuriyeti bu altı vasfı ile hâkimiyeti millete devretmiş inkılâpçı bir devlettir… Muhafazakâr bir zihniyetle, irticaı bayrak yaparak bu bünyeyi değiştirmeye teşebbüs edecek her sınıfın mezbuhane hareketi, karşısında inkılâpçı Türk milletini bulacaktır…".[23]

Sertel'in yazılarında dikkat çekici bir diğer unsur, analizlerinin temelini "sınıf" çözümlemelerinin oluşturmasıdır. Cumhuriyet elitlerinin solidarist-korporatizm gereği toplumu birbiri ile uyumlu, yekpare bir bütün olarak gören ve uyum içinde çalışan bir organizmaya benzeten resmî görüşüne karşın, Sertel'in bu dönemde Cumhuriyet'i farklı sınıflardan oluşan bir toplumu yöneten bir rejim olarak sınıflandırması dikkat çekicidir:"…Cumhuriyet, Türk milleti için bir milli hâkimiyet sembolü, hâkimiyeti, köylüsü, işçisi, her sınıf halkiyle millete devreden bir devlet şeklidir.…"[24]

Cumhuriyet'in kuruluşu Sertel için aynı zamanda "geri" unsurların tasfiye edilmesi ve burjuva demokratik devrime doğru bir adımdır. Cumhuriyet'in daha ileri gitmesi, bu bağlamda gericilik-ilericilik kavgasının ilericilik lehinde kazanılması anlamına gelmektedir: "… milli kurtuluş hareketinden sonra, içtimai terakki alanında ileri bünye vasıfları ile tekâmül eden Türk Cumhuriyeti, yıkılışa değil daha ileri tekâmüllere namzettir. Çünkü bu tekâmülün temelleri kazanılmıştır. Geri unsurlar tasfiye edilmiştir.…"[25]

---

[21] "Her kültür devleti, kendi kültürü saydığı bir varlıkla bağ kurmak zorundadır. Osmanlı hanedanı, nasıl kendi egemenliğini meşrulaştırmak için kendisini Oğuz topluluğunun 'en soylu' sayılan boyuna ve oradan da peygamberlere bağlama ihtiyacı duyduysa, bu yeni devletin banileri de Türklük temelinde inşa ettikleri bu cumhuriyetin 'Türk yaşam tarzı' olduğunu, egemenliğinin kaynağını Türklükte gizli bulunan bu cevherin, tarihsel engelini (yani Türklüğe ve cumhuriyet anlayışına yaslanmayan, dine dayalı Osmanlı devlet tarzını) ortadan kaldırarak yeniden açığa çıkması olduğunu vurgularlar. Adeta Türklük tini yeni Cumhuriyet'le yeniden özgürleşmekte ve tarihsel yürüyüşüne devam etmektedir" Bkz; Suavi Aydın, "Türkiye'de 'Devlet Geleneği' Söylemi Üzerine", **Birikim**, No: 105-106, Ocak/Şubat 1998, s.64.

[22] S. Sertel, "Cumhuriyet'in Onaltıncı Yıldönümü", **Tan Gazetesi**, 29 İlkteşrin 1939.

[23] S. Sertel, **a.g.m.**

[24] Sertel, **a.g.m**.

[25] Sertel, **a.g.m**.

Sertel, yazılarında kimi zaman sadece değindiği Cumhuriyet hakkındaki fikirlerini 1940 yılında yazdığı "Cumhuriyetimizin Karakteristikleri" başlıklı yazısında derinleştirir. Sertel'e göre Cumhuriyet'in "içtimai, iktisadi ve siyasi" özellikleri mevcuttur. İçtimai karakteristiklerde Sertel, Cumhuriyet'in şu niteliklerinden söz eder:

> "Türk Cumhuriyeti sultanların keyfi idarelerini ve istibdadını yıkmış, milli hâkimiyeti esas olarak kabul etmiştir. İrticaa karşı mücadele açmış, dinle devleti ayırmış, mazinin temellerine dayanan şeriat kanunları yerine Medeni Kanunu kabul etmiştir. Cemiyetin kültüründe, terbiye sistemlerinde, teşkilatlarında, felsefesinde hâkim olan, ölmüş Şark medeniyetinin tesirlerinden kurtulup, Garp medeniyetine intibaka karar vermiştir. Aile ve kadın hayatında yaptığı reform ile kadın esaretine karşı durmaya çalışmıştır."[26]

Sertel yukarıda sözü edildiği üzere, Cumhuriyet'in kuruluşunu ve hukuk, gündelik hayat, idare biçimi vb. alanlardaki yenilikleri burjuva demokratik devrimin ilk aşamaları olarak görmekte ve bu tekâmülün demokrasinin kuruluşu ile daha da ilerlemesi gerektiğini savunmaktadır. Asıl fikri, sosyalizmin ancak bu aşamadan sonra kurulmasının mümkün olduğudur. Sertel'in söyleminde dikkat çekici bir diğer unsur, "Şark ve Garp" söylemi ve irticanın yarattığı tehlikeye yaptığı vurgu ile Kemalizm'in ana anlatısına yaklaşmasıdır.

"İktisadi karakteristikler"i Sertel şöyle anlatmaktadır:

> "Devleti, yarım müstemlekenin geri şartlarından kurtarmak için sanayileşme hareketine kuvvet vermiş, beynelmilel mali sermayenin istismarına karşı kendi kendine yetecek iktisadi bir sistem kurmıya uğraşmış, kapitülasyonların lağvıyle Avrupa emperyalizminin iktisadi ve siyasi tahakkümüne dirsek dayamış, ferdi sermayenin infiratçı tahakkümüne karşı devletleşme hareketiyle milli bir iktisada yol vermiştir."[27]

Sertel'in bu tespitiyle olandan çok olmasını umduğunu gelişmelerin altına çizdiği söylemek mümkündür. Nitekim Cumhuriyet, kuruluşundan sonra –belki de zorunlu olarak-yabancı sermaye ile arasına mesafe koymamış, örneğin Chester projesi ile yol yapımını önce ABD, ardından Kanada sermayesine devretmiştir. Proje gerçekleşemese de, bu Türkiye Cumhuriyeti'nin savsaklamasından değil, karşı tarafın bu projeyi yeterince karlı bir iş görmemesinden kaynaklanmıştır. "Ferdi sermayenin infiratçı tahakkümüne karşı devletleşme"den çok, ileri bir kapitalizmin yaratılması hedefi öncesi, devletin özel sermayeyi kayırması ve özel sermayenin yeterli olmadığı durumlarda devletin iktisadi alana müdahalesi öngörülmüştür. Atatürk'ün İnönü ile arasına giren mesafe ve iktisadi konularda İsmet İnönü'ye oranla şahsi teşebbüs fikrinden yana olan Celal Bayar'ı tercihi, iktisadi alandaki bu konumlanışın örneklerindendir.[28]

Dolayısıyla Sertel'in Cumhuriyet'in niteliklerini sol bir söylemle romantize etmesi, solun uzun yıllar Kemalizm'le yürüttüğü itikâfın habercilerinden biri gibidir. Aslında Sertel ölümünden kısa bir süre önce kaleme aldığı anılarında, Atatürk'ü kenara alarak, Kemalizm'e karşı açık bir muhalefet yürütür. Atatürk'ü diktatör olarak niteler ancak bu niteleme gerici unsurları tasfiyenin gerekliliklerinden ya da sonuçlarından biri olarak karşılanır. Sertel'in Kemalizm eleştirisi; işçi hakları, örgütlenme haklarının kısıtlanması, düşünce özgürlüğü üzerindeki baskılar ve en sonunda da demokratik bir rejime geçişte sergilenen tutukluk başlıkları altında toplanır. Ancak anılarını geç bir tarihte yazdığı göz önüne alınırsa, Kemalizm'le kurduğu mesafe ve geliştirdiği eleştirel duruşun sonraki yıllarda daha belirginleştiği

---

[26] Sabiha Sertel, "Cumhuriyetimizin Karakteristikleri", **Tan**, 29 İlkteşrin 1940.

[27] **a.g.m.**

[28] Ayrıntılı bilgi için bkz; Mahmut Goloğlu, **Tek Partili Cumhuriyet 1931-1938**, Ankara, Kalite Matbaası, 1974; Ahmet Hamdi Başar, "Gazi Bana Çok Kızmış", **Ahmet Hamdi Başar'ın Hatıraları: Meşrutiyet, Cumhuriyet ve Tek Parti Dönemi**, Haz. Murat Koraltürk, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007.

söylenebilir. Bu konudaki bir diğer varsayım ise, erken dönemde yazıları üzerindeki baskının, daha açık eleştirelere imkân tanımaması olabilir.

Sertel "siyasi karakteristikleri" ise şöyle özetlemektedir:

> "Osmanlı İmparatorluğu'ndan tevarüs ettiği emperyalist karakteri kökünden kazımış, kendi hudutları içinde yeniden bir kuruluşu ve inkişafı istihdaf eden tamamen milli bir karakter ile kapitalizm ve emperyalizmin en büyük hayat kuvveti olan dünyayı paylaşma ve başkası hesabına büyüme siyasetine nihayet vermiş, milletler arasında sulhün, müşterek emniyetin bir amili olmaya çalışmıştır."[29]

Sertel'in yukarıda söyledikleri ışığında Kemalizm'in "ana anlatısı" ile kendi dünya görüşünü mezcederek, özgün bir "Cumhuriyet" yorumuna ulaştığını söylemek mümkündür. Nitekim II.Dünya Savaşı yıllarında yükselen Nazizm yandaşlığını/hayranlığını zımni bir biçimde eleştirerek, Türkiye'nin kendine özgü sistemini Alman Nazizmi'ne benzetenlere şunları söyler:

> "…Fakat Türk Cumhuriyeti bu umumi karakteristikleri itibariyle, bazılarının iddia ettikleri gibi, tek bir şefin iradesine tabi olduğu, liberal iktisat sisteminden ayrıldığı, devlet otoritesini kabul ettiği için Nazizm sistemine benzer bir sistem değildir. Türk Cumhuriyeti ne liberal ne Faşist veya Nazist, ne de Sosyalisttir. Türk Cumhuriyeti Atatürk'ün de dediği gibi "kendi kendine benzer bir sistemdir". Fakat umumi hatları içinde, sağa, geriye giden bir Cumhuriyet değil, kapitalizmin ve emperyalizmin idamesine çalıştığı geri şartlardan ziyade ileri şartlara uymayı istihdaf etmiş bir Cumhuriyettir."[30]

Dolayısıyla Sertel için Cumhuriyet'in kuruluşu ve emperyalizme karşı verdiği mücadele, ilerleme azmi ve gerici unsurlar ile girdiği mücadele, onu sağdan çok sola yaklaştırmaktadır. Nitekim Sertel bu görüşlerini güncel tartışmalara da uyarlar. II.Dünya Savaşı döneminde, iktidarın Almanya ile ilişkileri tanziminin bir parçası olan Pan-Türkizm'in güçlenmesine göz yumulmaya başlanması ile birlikte, Cumhuriyet'in kendi yorumladığı ilerici ve anti-emperyalist yanlarını öne çıkarmaya çalıştığı gözlenmektedir. Sertel o yıllardaki siyasal pozisyonunu şöyle açıklamaktadır:

> "…İkinci Dünya Harbi'nin arifesinde, Atatürk zamanında kökü kazınmış olan bu akımın tekrar baş kaldırması rastgele bir olay değildi. İkinci bir dünya harbini hazırlayan Hitler Almanyası, Türkiye'yi kendi cephesine çekmek için bunlardan faydalanmak amacını güttü. Göbbels'in yardımıyla Turan Cemiyeti kuruldu. Bu cemiyet Türkçülük akımını kuvvetlendirmek için politik çalışmalara başladı. Bu fikirleri yayan irili ufaklı dergiler meydana salındı.… Turancılar yayınladıkları broşürlerde, Nihal Adsız, "Dalkavuklar Gecesi" adlı broşüründe, Atatürk'ün milliyetçiliğine çatıyor, halka Sovyet düşmanlığını yaymaya çalışıyordu. …İşte bu gerici duruma karşı Tan Gazetesi'nde bir kampanya açtık. Atatürk'ün dış politikasının anti-emperyalist olduğunu, Türkiye'nin kimsenin toprağında gözü olmadığını, kendi sınırları içinde bağımsızlığını savunmaktan başka kaygısı olmadığını belirttik. Almanya ile beraber harbe girmenin en büyük tehlike olduğunu anlatmaya çalıştık."[31]

Yukarıdaki yorumları dikkate alındığında, Sertel'in Cumhuriyet'in "siyasi, iktisadi ve içtimai" niteliklerini formüle ederken geliştirdiği duyarlılıklar, İkinci Dünya Savaşı yılları tartışmalarındaki politik pozisyonunun ve kaygılarının dışavurumu olarak da yorumlanabilir.

---

[29] Sertel, **a.g.m**.

[30] **a.g.m**.

[31] Sabiha Sertel, **Roman Gibi**, s. 215.

Sertel'in sonraki yazılarında, özellikle çok partili hayata geçiş tartışmalarının başlaması ile CHP'ye yönelttiği eleştirilerin arttığı gözlenir. Osmanlı'nın son döneminde elde edilen kazanımların yok sayılması ve inkılâpların gerçekleştirilmesi uğruna tüm muhalefetin susturulması, Sertel'in temel eleştiri noktasıdır. Bu tartışmaların bağlandığı ana mesele ise, Cumhuriyet'in temel amacı olan demokrasiye geçişin artık başarılması gerektiğidir:

> "…Cumhuriyet, saltanatı, şeriat nizamını tasfiye etti… Devlet mutlakiyet şeklinden, demokratik devlete, teokrat mahiyetten laik mahiyete inkılab etti. İnkılâbın hedefi budur. Bu itibarla, Cumhuriyet inkılâbı, demokratik bir inkılâptır. İnkılâp, kuruluşunun birinci merhalesinde, irticaa ve inkılâp düşmanlarına karşı, şiddetli tedbirler aldı. Her inkılâp yaşayabilmek için düşmanlarını tasfiyeye mecburdur. Ancak, Cumhuriyet inkılâbının partisi olan Halk Partisi ve hükümetleri tekâmül merhalesinde, irticaı tasfiye etmekle iktifa etmedi, inkılâbı kabul eden fakat kusurlarını tenkid eden her nevi demokrat, liberal sol bütün muhalefete karşı dictatorial bir tavır aldı, demokrasi inkılâbını tamamlamadı … Dünyanın bugünkü inkılâp seli içinde Türk inkılâbı başladığı mebdeden hareketle gayesine yürümek mecburiyetindedir. Demokratik inkılâbı tamamlamak zorundadır. Halk Partisi gerek sağında, gerek solunda hiçbir partiye, mürteci olmadığı halde liberal, demokrat hiçbir fikir hareketine ve halkın kendisini temsil etmesine meydan vermediği için inkılâpçı mahiyetini kaybetmiştir.…"[32]

Sertel'in bu yıllardaki CHP eleştirisinin bir diğer boyutu, İkinci Dünya Savaşı tehlikesi altında gerçekleştirilen kimi uygulamalardır. Başbakan Şükrü Saraçoğlu'nun 1945 yılı Cumhuriyet Bayramı nutkunu eleştiren Sertel, şunları söylemektedir:

> "…Bay Saraçoğlu bir mirasyedi gibi mazinin bu eserleriyle övünürken, kendi devri saadetinde yapılan icraattan bahsetmiyor … Harp zamanı içinde harp iktisadiyatına geçilmemesi, bir istihlak ve tevzi anarşisi içinde halkın katlandığı pahalılık, enflasyonun doğurduğu buhran, karaborsanın normalleşmesi, suistimaller, halkın sefaletine karşı tedbirler alınmaması ve bu yüzden doğan bugünkü iktisadi durum, Saraçoğlu için iftiharla zikre değer şeyler değildir …"[33]

Sertel'in güncel politik atmosferi konu ettiği bu yazısı, hükümetin yanlış politikalarını eleştirmekte, "sol" duyarlılığını sergileyen temalar içermektedir. Yoksulluğu ve yolsuzluğu doğrudan ele alması, Sertel'i dönem basını içinde ayrıcalıklı bir konuma yerleşmektedir. Sertel, sosyal ve iktisadi politikalar konusunda duyarlıdır ve iktidarın keyfi uygulamaları ve üzerindeki denetimsizlik itiraz noktalarının başında gelmektedir.

Yazılarının geneline bakıldığında, Sertel'in Cumhuriyet'in modernist milliyetçiliğine kısmi bir destek verdiği, Cumhuriyet'in kuruluşunu ilerici bir inkılâp olarak yorumladığı, inkılâbın gerici unsurları tasfiye için otoriter yöntemlere başvurma zorunluluğunu meşrulaştırdığını ancak demokrat, liberal, sol vb. ilerici unsurları da tasfiye eden inkılâbın, bu yönleriyle muhafazakârlaştığını temel temalar olarak ele aldığı söylenebilir. Sertel'in "cumhuriyet" yorumu da kendine özgüdür; nitekim çağdaşlarının çoğunlukla "milli kimlik" temelli bir söylemle, kabaca bir "çağdaşlaşma" projesi olarak yorumladığı Cumhuriyet'i, Sertel "halk egemenliği" noktasından ele almakta, sınıf analizleri ve burjuva demokratik devrim yorumları ile de Kemalizm'i "sol düşünce"nin kavramlarıyla okumaya çalışmaktadır.

[32] Sabiha Sertel, "Cumhuriyet İnkılâbı", **Tan**, 29 Ekim 1945.
[33] S. Sertel, "Mazinin Şerefi", **Tan**, 30 Ekim 1945.

2.2. Ahmet Emin Yalman

"…Fakat şurasını itiraf etmek lazımdır ki Kemalizme layık hale gelmek, gazetelerin ve gazetecilerin başarmaları lazım gelen bir iştir…"

Ahmet Emin Yalman 1888 yılında Selanik'te doğar. İstanbul Alman Lisesi'ni bitirir. 1907 yılında İstanbul Hukuk Fakültesinde öğrenciyken *Sabah* gazetesinde çalışmaya başlayarak gazeteciliğe ilk adımını atar. 1917 yılında Mehmet Asım Us'la birlikte *Vakit* gazetesini çıkarmaya başlar. Ancak 1920 yılında İstanbul'u işgal eden İngilizler tarafından yazılarından dolayı Malta'ya sürülür.

Cumhuriyet'in ilanından sonra 1923 yılında *Vatan* gazetesini çıkarır. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası yanlısı yazılarından dolayı 1925 yılında İstiklal Mahkemelerinde "yargılanır" ve Çorum'a sürgüne gönderilir. *Vatan* gazetesi kapatılır. Yalman 1925-1935 yılları arasında diğer Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası yanlıları gibi siyasetten uzaklaşır. 1936 yılında Zekeriya Sertel'le birlikte *Tan* gazetesini satın alarak bir süre bu gazetede yayıncılık yapar. 1940 yılında tekrar *Vatan* gazetesini çıkarmağa başlar. 19 Aralık 1972 tarihinde İstanbul'da ölür.[34]

Ahmet Emin Yalman'ın cumhuriyet üzerine yazıları tek parti (1936-1945) ve çok parti (1945-1960) dönemlerinde farklı temalarla şekillenir. Tek parti döneminde Kemalist idealleri benimsemiş bir Yalman portresi söz konusu iken, çok partili hayata geçiş ile birlikte Yalman, erken cumhuriyet dönemi uygulamalarına eleştirel bir mesafe koymaya başlar.

Yalman'ın tek parti döneminde yani erken dönem yazılarında dikkat çeken en önemli unsur, Cumhuriyet'in "milli kimlik" ile özdeş karakterini vurgulamasıdır. Bu noktada Yalman'da "yurttaş" vurgusundan ziyade "Türk milleti" vurgusu dikkat çekicidir. Örneğin 1936 yılında bayram münasebetiyle, *Tan*'da yazdığı "Türk Olmak Gururu" başlıklı yazıda Yalman: "…Büyük bir kumandan, bir harp zamanında; kuvvetleri, teçhizatı, ruhi amilleri, karşı cephenin bütün imkân ve ihtimallerini hesap ederek nasıl plan dairesinde zafer hedefine doğru yürürse, Türklüğün kalkınma ve inkişaf mücadelesine ait hareketler de öyle hesap ve tanzim edilmiştir"[35] demekte ve Cumhuriyet'i "Büyük Türklük eseri" olarak nitelemektedir. Yalman'ın bu dönemdeki iktidar eleştirileri ise ılımlı ve örtüktür: "… Bunun kusurları varsa bunların mesuliyeti derece derece hepimize aittir. Eseri yükseltmek, genişletmek, bir kat daha iyileştirmek lazımsa bunu ancak yapılanı benimsemek ve ilerisi için elbirliği ile çalışmak suretiyle mümkün kılabiliriz"[36].

Cumhuriyet bayramları Yalman için aynı zamanda, Türklükten duyulan gururun, dolayısıyla ulusal heyecanın canlandığı ve arttığı dönemlerdir. Yalman, Cumhuriyet'i –Sertel'den farklı olarak- *pathos* yönüyle kavramakta ve ulusu birleştiren bir katalizör olarak yorumlamaktadır.

> "…Onüç yıllık gidişe böylece yükseklerden, kuşbakışı bakınca gördüğümüz muazzam manzara bizde ancak şu samimi ve temiz duyguları uyandırabilir: Türk olmak gururu ve iftiharı ve Türklüğün mukadderatını bu kadar isabetle sevk ve idare eden büyük Önderimize ve çalışma arkadaşlarına karşı kalpten kopan minnet ve sevgi…"[37]
>
> "40000 Türk, Ankara'nın geniş ve güzel spor sahasının etrafında toplanmıştı. Şeflerinin sesini işiteceklerdi, Türk ordusunun, Türk gençliğinin geçit resmini göreceklerdi, bir arada bayram edeceklerdi. … bayram yerine varır varmaz şu duygunun tesiri altında kaldım ki

[34] Topuz, **Türk Basın Tarihi**, s.121;http://tr.wikipedia.org/wiki/Ahmet_Emin_Yalman.
[35] Ahmet Emin Yalman, "Türk Olmak Gururu", **Tan**, 29 İlkteşrin 1936.
[36] Yalman, **a.g.m.**
[37] **a.g.m.**

> 18 milyon Türkün ruhu bu azametli tepelerde, bu mavi kubbenin altında hep bir araya gelmiştir. Bunlardan taşan vecd bizi sardı, bunun içine eridik …"[38]

Cumhuriyet, tek parti döneminde Yalman için eski-yeni arasındaki savaşta, galip gelen çağdaşlaşmayı ve yenilenmeyi temsil etmektedir. Bu tema, dönem yazarlarının hemen tümünde rastladığımız Cumhuriyet'in "tarihin başlangıcı ve sıfır noktası" olarak görüldüğü bir yüceltmeye karşılık gelmektedir. Osmanlı dönemi ile Cumhuriyet'in manikeist karşılaştırılması, Yalman'ın önemli temalarındandır:

> "…Cumhuriyet bayramının hepimiz için berrak bir manası, açık ölçüleri vardır. Genç, ihtiyar bunu aynı sevgi ve coşkunlukla kutlarız, çünkü cumhuriyetten evvelki kölelik, …, tereddüt ve anarşi devrile cumhuriyetten sonraki efendilik, şeref, emniyet, inkişaf ve terakki devri arasındaki fark en kör gözlere bile görünecek yoldadır." [39]

Yalman'ın erken dönemde, Cumhuriyet'in kazanımlarını özellikle vurguladığını belirtmek gerekir. Sonraki yıllarda içeriğini olmasa da bazı uygulama metodlarını eleştirdiği yeniliklerden Yalman, tek parti döneminde övgü ile söz etmektedir. Övgülerin temel dayanağı Sertel'de de gözlemlenen "ilerleme" / "modernleşme" sürecidir:

> "…Bir ölü dirilmekle kalmamıştır. Türk milleti, fena günlere ait mazisinin ezici yükünden kurtulmuş, yepyeni bir varlığa kavuşmuştur. …Aynı zamanda da mazinin birçok müesseselerini tasfiye etmiş, laikliğin muvazeneli bir şeklini yaratmış, hars, kadın, kıyafet inkılâbı gibi cüretli ve mühim adımlar atmıştır. Harici siyasette, pay edilecek bir kurban halinden en çok hürmet gören, barışa ve emniyete kuvvetli bir destek olan bir millet mevkiine çıkmış, bütün pürüzlü işlerini kendi prensiplerine göre halletmiştir."[40]

Yalman, bu yıllarda Kemalizm'e olan bağlılığını farklı alanlarda dile getirir. 1938 yılında yayınladığı kitabında da Kemalizm'in temel prensiplerine değinir: "…Kemalizmin kurduğu prensiplerin hepsi, aklın hâkimiyetine uygun prensiplerdir. Gayeleri; ilme, ihtisasa ve müsbet tecrübeye dayana rasyonel ve verimli ruhu Türk hayatına sokmak, bunlara milletin varlığı içinde kök saldırmak, serbest ve devamlı bir inkişafın şartlarını sadmelerden korumıya bekçi olmaktır…"[41]

Yalman, Kemalizm'in rasyonel ve pozitivist bir ideoloji olduğunu vurguladıktan sonra, sınıf siyaseti gütmemesi noktasına dikkati çeker. Kemalizm'in solidarist ilkelerine vurgu yapan bu açıklama, halkçılığı da sınıf siyaseti gütmeme esasına indirger: "Kemalizm sınıf tanımaz, zümre tanımaz, müstesna vatandaş tanımaz. Herkese müsavi fırsat verir. Sırf fazla kabiliyet ve istidat, fazla meziyet, fazla teşebbüs ve çalışma neticesinde bir vatandaş diğerinden fazla verim elde etmişse buna saygı gösterir."[42] Yalman burada, 1931 CHF Programı'ndaki "Fırkamızın bu prensiple (halkçılık kastediliyor) istihdaf ettiği gaye, sınıf mücadelesi yerine içtimai intizam ve tesanüt temin etmek ve biribirini nakzetmiyecek surette menfaatlerde ahenk tesis eylemektir. Menfaatler kabiliyet ve çalışma derecesile mütenasip olunur"[43] görüşünü yinelemektedir. Yalman halkçılığı, sınıf siyaseti gütmemek ve toplumda farklı zümrelerin bulunmaması olarak açıklamaktadır. Kemalist halkçılık, Yalman'ın sözünü ettiği türden bir sınıf karşıtlığından çok, etnik, kültürel ve dinsel dokusu parçalı bir topluluğu türdeşleştirmenin söylemsel stratejisidir.[44]

---

[38] Yalman, "Şefin Sesi", **Vatan**, 30 Birinciteşrin 1941.
[39] Yalman, "Bayram Düşünceleri", **Vatan**, 1 İkinciteşrin 1940.
[40] Yalman, **a.g.m**.
[41] Ahmet Emin Yalman, **Gerçekleşen Rüya**, İstanbul, Tan Matbaası, 1938, s. 22.
[42] Yalman, **a.g.e**., s. 23.
[43] Parla, **Türkiye'de Siyasal Kültürün Resmî Kaynakları, Kemalist Tek-Parti İdeolojisi ve CHP'nin Altı Ok'u,** Cilt: 3, İstanbul, İletişim Yayınları, 1995, s. 113.
[44] Asım Karaömerlioğlu, **Orda Bir Köy Var Uzakta**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2006, s.44.

Yalman, halkçılığı eşitlik temelinde yorumlamakta, sınıf farklarının bertaraf edildiği bir rejimi de bu bağlamıyla eşitlikçi görmektedir.

Yalman, rejimin serbesti sınırları konusunda da Kemalizm'in esaslarını benimsemiş gözükmektedir. Nitekim rejimin özgürlükler konusunda çizdiği sınırlar, Yalman için esastır: "Milli mahiyetteki gidiş, tabii surette tesamüh an'anelerine uyar. Umumi menfaate ve rejimin ana prensiplerine uygun olmak şartile her kanaat ve itikat serbesttir."[45]

Yalman'ın erken dönemde Cumhuriyet'in kimi uygulamalarına muhalefet ettiği, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nı desteklediği bilinmektedir. Muhalefetinden dolayı gazetecilikten men edilmiş, yargılanmış, gazetesi kapatılmıştır. Ancak Atatürk'ün İzmir'de gazetecilerle yaptığı toplantıda anlattıkları onu etkilemiş, Cumhuriyet'in bu ilk safhasında Atatürk'e destek olmak gerektiğini düşünmüştür. Anılarında Yalman bu durumu şöyle anlatmaktadır:

> "…İzmir'de meydana gelen bu barış devam etseydi ve Milli rehber sıfatiyle Atatürk'le İstanbul basını arasında sıkı ve devamlı bir işbirliği cephesi kurulsaydı, memleketin kaderi bambaşka bir şekil alacak, basın hür münakaşa havası içinde vazifesine devam imkânını bulacak, memleket çok partili hayata çok uygun şartlar içinde girebilecekti. Ne yazık ki Gazi Paşanın gösterdiği bu kadar ilgi ve iyi niyet boşa gitti, işbirliği devam edemedi ve bozgunculuk basın tarafından geldi. … İzmir'den sonra ortaya çıkan anlaşmazlık memlekete ve basına pahalıya maloldu ve 1925 ile 1936 arasında memlekette gerçek manasiyle tek bir gazete bile kalmamasına yol açtı..."[46]

Dolayısıyla Yalman'a göre, erken dönemdeki baskı ve sansürün müsebbibi basındır. Atatürk'ün çizdiği çerçeve dışına çıkan basın, iktidarı tahrik etmiş ve sansüre, kovuşturma ve hapis cezalarına neden olmuştur. Yalman, kitabının "Kemalizme layık gazeteler" başlıklı bölümünde de benzer görüşler dillendirmektedir. Yalman'a göre, basının rolü ülkemizde özellikle önemlidir çünkü;

> "…bir defa içtimai hayatımızda boşluklar çoktur. Başka memleketlerde türlü türlü teşkilattan beklenen vazifeleri bizde yalnız gazete görüyor. Sonra biz bir intikal ve kalkınma halindeyiz. Hayatımız bir düziye yenileniyor. Böyle bir gidişte ahengi ve mevazeneyi korumak için gazeteye mühim vazifeler düşer. Böyle bir memlekette müsbet tenkit ölçütlerini hayatın her şubesine yeniden sokmak lazım gelir. Üçüncü nokta da şudur: Memlekette bilgi seviyesi geridir. Basılmış bir yazının ruhlar üzerindeki tesiri ve nüfuzu büyüktür."[47]

Yalman'ın erken dönem fikirleri, Kemalizm'in modernist milliyetçiliğini tam destekler mahiyettedir nitekim bu geçiş dönemi, basının yardımını gereksinmektedir ve özgürlükler bu bağlamda sınırlandırılabilir. "Müsbet tenkit ölçüleri" dâhilinde olmayan gazeteler ve gazeteciler, rejim tarafından sansür edilebilir. Yalman'ın basını bu noktada "işe yarar bir ateş" olarak nitelemesi dikkat çekicidir. Bu eğretileme, işleri kolaylaştırıcı ancak ölçüsüz ve orantısız olması durumunda zarar veren bir kuvvete dikkat çekmektedir. Yalman, bu benzetmenin devamında siyasal iktidara seslenmekte, "… bir hükümetin halletmesi lazım gelen dava, bunu *[işe yarar ateş, y.n.]* söndürmemek, bir enerji kaynağı ve telkin vasıtası diye memleketin içinde ve dışında bundan istifade edebilmektir"[48] diyerek basına sansür uygulamasının "ölçülü" olması gerektiğini ima etmektedir. Yalman iktidarı basınla ilişkilerini tanzim noktasında da yönlendirmektedir. Buna göre;

---

[45] Yalman, **Gerçekleşen Rüya**, s. 23.
[46] Ahmet Emin Yalman, **Yakın Tarihte Gördüklerim Geçirdiklerim**, Cilt: 3, İstanbul, Yenilik Basımevi, 1970, s. 105-106.
[47] Yalman, **Gerçekleşen Rüya**, s. 115.
[48] **a.g.e**., s. 116.

> "Gazeteyi mahzurlardan kurtarmanın, faydalarından bolca istifade etmenin biricik yolu, sıkı ve devamlı temastır. Hoşa gitmiyen bir yazı hakkında ani surette hüküm vermemeli, maksadın ne olduğunu anlayıp dinlemelidir. Matbuat kanunumuzda bir tek kayıt vardır ki memleketimizde titizce muhafazası istenen matbuat hürriyetini vakit vakit sıfıra indirmiye kâfidir. O kayıtta idari tatillerdir."[49]

Yalman, mahkemelerin yavaş iş görmesinden söz ederek, bu görevin hızlı karar alınması gereken durumlarda Vekiller Heyeti tarafından alınabileceğini belirtir; ancak bu durumlarda da Heyet detaylı tetkikler yapmalı, ilgililerin ifadelerine başvurmalıdır. Yalman bu ifadelerle Kemalist dönemdeki keyfi uygulamaları satır aralarında eleştirse de, dönem gazeteciliğini "Rejim gazeteciliği" olarak niteleyerek, güdümlü gazeteciliğe verdiği desteği belirtir. Bu noktada gazetecilerin yapması gereken, Kemalizm'e layık hale gelmek, milli davalar etrafında kenetlenmeye devam etmek ve bu ahengi gazetelerin gündelik işleyişine taşımaktır:

> "…sürekli ve muntazam temas usulleri takip edilirse, gazetelerle müsbet ve faydalı bir işbirliği kurulabilir. Memleket işlerinde böyle bir işbirliğinden kaçan gazete, fena niyetini ortaya koymuş olur. Rejim gazeteciliğinin icap ettirdiği tam emniyeti kaybeder. Türk gazeteciliğinin hükümetle olan münasebetlerinde hiç şüphe yok ki halledilecek meseleler vardır. Fakat şurasını itiraf etmek lazımdır ki Kemalizme layık hale gelmek, gazetelerin ve gazetecilerin başarmaları lazım gelen bir iştir. Türk gazetesi bugün kendinden beklenen yüksek rolü oynayabilmekten uzaktır. Hiç şüphe yok ki milli bir dava karşısında gazeteler, tam bir hassasiyet ve bilgi ile bir tek cephe haline geliyorlar. Fakat hergünkü faaliyetinde büyük boşluklar vardır."[50]

Yalman'ın erken dönem yazılarının bir diğer teması, "sınıf siyaseti"ne koyduğu mesafedir. Yalman'ın "sınıf siyaseti" konusundaki hassasiyeti 1940'ların başında tek parti dönemi uygulamalarını değerlendirirken kendini gösterir. Tüm eleştirilerine rağmen Kemalizm'in en beğendiği uygulaması, "sınıfsız, imtiyazsız, kaynamış bir kütle" yaratma başarısıdır:

> "...Bugün geriye bakınca 'Keşke şu hadise olmasaydı…' demek caizdir. Böyle diyenler nazari olarak çok haklıdırlar. Fakat asayişli bir memleket, dâhili birlik kurmuş, sınıf duygularından uzak kalmış bir muhit sıfatile mevcudu yekûna vurursak öpüp başımıza koymamız lazım gelir."[51]

Yalman, kitabında da Cumhuriyet'in temel başarısının sınıfsız bir toplum yaratma olduğunu belirtir:

> "Türkiye, son on beş sene içinde çok mühim içtimai inkılâplara sahne olmuştur. Memleketin içtimai siması tamamiyle değişmiştir. Kötü bir mazinin birçok riyalı zincirleri kırılmıştır. Zümre ve sınıf duygusu ve menfaati namına ne varsa şuurlu bir surette yok olmuştur."[52]

Yalman'ın ikinci dönem yazılarında (1945-1950) ilk dönemle benzer temalar taşımakla beraber, çok partili hayata geçiş ile birlikte tek parti dönemine belli bir mesafe koyduğu ve eleştirilerini yoğunlaştırdığı görülür. Yalman, Cumhuriyet'in kuruluş aşamasında Atatürk'ün siyasal hayattaki etkisinin bir diktatörlüğe evrilebileceği endişesini taşımış, Cumhuriyet'in ilan ediliş sürecini eleştirmiştir. Bu süreçte gazetecilikten bir süre men edilmesi ve gazetesinin kapatılması sonucu kısa süreli bir sürgün bedeli ödemiş, 1936'da Atatürk'ün affıyla gazeteciliğe dönüşü sonrasında ise Kemalizm'le kendince bir uzlaşı sağlamıştır. Sonraki yıllarda erken döneme karşı geliştirdiği eleştiriler, Yalman'ın düşünsel evrimine bağlanabileceği

---

[49] Yalman, **a.g.e**, s. 117.
[50] **a.g.e**., s. 118.
[51] Yalman, "Geriye ve İleriye Bakış", **Vatan**, 29 Birinciteşrin 1941.
[52] Yalman, **Gerçekleşen Rüya,** s. 120.

gibi, tek parti dönemi baskısının kısmen hafiflemesi ve Atatürk'ün ölümüyle "baba" otoritesinin yitimine bağlı bir rahatlama ile de izah edilebilir.

Geç dönem yazılarında Yalman, öncelikle yeniliklerin uygulanma biçimini eleştirir. İlk eleştirisi Cumhuriyet'in ilan edilme biçiminedir:

> "…Milli ölçü ile yeni rejimin temel atılış günü; 23 nisanda Büyük Millet Meclisi'nin kuruluşudur. Mahiyeti pek tabii olarak zaten cumhuriyet olan bu idareye Cumhuriyet adının takılması; mühim bir milli mahiyet arzeden bir hadise teşkil etmez. Mecliste usul dairesinde cereyan edebilecek bir müzakere ile bir Anayasa tadili yapmak, ondan sonra Cumhuriyet adını kullanmak mümkündü. Hilafetin ilgası gibi bir işi ikna yoluyla yapmak hususunda kendine güvenen bir idarenin Cumhuriyetin ilanına tepeden inme bir şekil vermesine ihtiyaç yoktu…Cumhuriyetin ilanı hadisesi, hakiki manasıyla memlekette Cumhuriyetin kuruluşu değil, 23 Nisan 1920'de fiilen kurulmuş olan Cumhuriyetin yirmi iki yıllık bir tatile uğratılarak bir vasilik idaresine çevrilmesinin başlangıcıdır."[53]

Bu ifadelerle Yalman, Cumhuriyet'in ilanı zaten kesin bir siyasal sonuçken, Meclis'i saf dışı bırakan bir manevra ile bu sürecin sekteye uğramasını eleştirmekte, Cumhuriyet'in ilanı konusunda görüş birliği varken, bu gelişmenin "muhalefete rağmen" gerçekleştirildiği izlenimi yaratılmasının garipliğine dikkat çekmektedir.

Yalman'ın tek parti döneminde eleştirdiği bir diğer nokta, bürokratik hantallık ve merkeziyetçiliktir:

> "…Merkeziyet usulünün kısırlığı, planla iş görmek yolunda gidilmesine mani olmuş, bu derde deva aramak üzere vakit vakit getirtilen ecnebi heyetlerinin raporları hep hasıraltı edilmiştir… Eğer memleketin idaresine merkezi vasilik yerine planlı ve murakabeli bir sevk ve idare ve çalışma girseydi, memleketin idare cihazı bambaşka olur, umumi hayatta başka bir hava eser, umumi verim ve seviye elbette yükselirdi. Yeni nesil de akıncı bir ruhla yetişir, makbul sayılan meziyetler, ideal, feragat, yaratma hazzı olurdu".[54]

Yalman, Cumhuriyet eleştirilerini ortaya koymakla birlikte, kendince erken dönemde gerçekleştirilen ilerlemenin ve bunu gerçekleştiren elitlerin hakkını teslim etmeyi de ihmal etmez. Bu övgü aynı zamanda Cumhuriyet'in kazanımlarının vurgulanması, yapılan inkılâpların envanterinin çıkarılmasıdır:

> "…Yarım milyon muhacirin yerleştirilmesi, yeni bir devlet merkezi kurulması, yıkılan yerlerin yapılması, şimendifer programı, su programı, iki beş yıllık plan, madencilik faaliyetleri, milli bankalar sistemi, modern nüfus sayımı, maarif sahasında bir takım iyi adımlar, miktar bakımından birçok gelişmeler, harici borçların ödenmesi, memleket ölçüsünde asayiş, harici şeref ve itibar öyle işlerdir ki memleketi sevk ve idare mesuliyetini taşıyanların önünde hakiki ve amimi bir saygı, minnet ve sevgi ile eğilmemizi icap ettirir…"[55]

Yalman'ın geç dönem yazılarında eleştirdiği bir diğer unsur, tek parti döneminde CHP'nin bir "parti aristokrasisi ve keyfi şef sistemi" kurması ve fikren faydalanabileceği değerli kimseleri mahkûm etmesidir. İzmir Suikasti'nin muhalifleri bertaraf etmek üzere kullanıldığını açıkça söylemesi ise kayda değerdir:

> "… Milli Kurtuluş Mücadelesinde herkese kâfi şeref hissesi varken, çok lüzumsuz ve haksız yere inhisarcılığa [tekelcilik] doğru gidilmiş, çok mühim hizmetlerde bulunanların

[53] Ahmet Emin Yalman, "25 Yılda Ne Gördük, Ne Öğrendik?", **Vatan**, 29 Ekim 1948.
[54] **a.g.m**.
[55] **a.g.m.**

> hakkı inkâr olunmuş, kendileri menkup vaziyete düşürülmüş, hizmetlerinden memleket yıllarca mahkûm bırakılmıştır. Umumiyetle meziyet ve hizmet üzerine olması lazım gelen insan seçme ve yetiştirme usulü, sadakat, huluskarlık ve uyarlık esaslarına isnat ettirilmiştir ki son yirmi beş yılın en zararlı ve feci taraflarından biri budur. Bu suretle milletin zararına olarak imtiyazlı bir parti aristokrasisi yaratılmış ve zahiri şekil bakımından cumhuriyet ve demokrasi mahiyetini muhafaza eden sistem hakikatte bir keyfi şef sistemine çevrilmiştir. Mahdut şahıslarla alakalı bir suikasd teşebbüsünün, mahiyeti genişletilerek, şahsiyet ve müstakil fikir sahibi olmaktan başka taksiratı olmayan Doktor Nazımların, Cavitlerin, Canbolatların asılması ve Raufların, Doktor Adnanların, Halide Ediplerin yıllarca yurt haricinde bir manfa hayatı geçirmeğe mecbur bırakılmasını; son yirmi beş yılın acı tarafları arasında zikretmeğe mecburuz."[56]

Yalman bu ifadelerle, erken dönemde muhalefetin bastırılma biçimi eleştirmekte ve bu tarz uygulamalarla cumhuriyetin demokrasi ile bütünleşerek güçlenmesinin engellendiğini vurgulamaktadır. "İmtiyazlı bir parti aristokrasisi" ve "keyfi bir şef sistemi" yaratıldığını söylemesi, Yalman'ın CHP ve Atatürk'le ilgili en doğrudan ve keskin eleştirileridir. Bu eleştirilerin çok partili hayata geçiş tartışmalarının arttığı ve CHP'nin bir hayli yıprandığı bir döneme denk gelmesi manidardır. Muhaliflerin –ki Kemalizm'le yukarıda değinilen uzlaşısından önce kendi de bir muhaliftir- bastırılma biçimine getirdiği eleştiriler, onlarca düşünce adamının ancak Kemalizm'le uzlaşma şartı ile varolmasına geç bir isyan niteliğindedir. Ancak ilerleyen yıllarda, Yalman'ın erken dönem muhalifleri için sergilediği bu adalet duygusunu, hemfikir olmadığı muhalifler –örneğin Serteller için- göstermediğini belirtmek gerekir. Nitekim Tan Baskını sonrası Sertellerin başına gelenleri meşrulaştırma yoluna gitmiş, "komünizmi savunma noktasına giderek, akibetlerini hak ettiklerini" ima etmiştir.[57]

Çok partili hayata geçiş tartışmaları ile birlikte, özellikle Cumhuriyet gazetesinde erken dönem uygulamalarını meşrulaştıran yazılar çıkmaya başlamıştır. Yazıların ana teması erken dönemde alınan şiddet tedbirlerinin gerekliliği ve saltanat, hilafet vb. tehlikelerin bertaraf edilmesinin ancak otoriter yöntemlerle mümkün olduğudur. Bu düşünceye göre, Cumhuriyet'in rejim olarak bekası kendisini sağlama almasına bağlıdır; ancak bundan sonradır ki gerçek demokrasiden söz edilebilecek bir zaman gelecektir.[58] Yalman, erken dönemin bu biçimde meşrulaştırılmasına karşı çıkmakta, toplumdaki rahatsızlığın keyfi uygulamalardan kaynaklandığını belirtmektedir:

> "…Şiddet olmasaydı inkılâbın Türk milleti tarafından hazmedilemeyeceği sözü, millete bir iftiradır ve tarihî hakikatlere tamamile aykırı bir iddiadır. Saltanatın ve hilafetin ilgası, laikliğin kurulması, adliye ve terbiye sistemlerinin yerleştirilmesi gibi en can alacak inkılâp adımları 29 Ekim 1923'ten evvel, ikna yoluyla ve hiçbir ciddi mukavemete uğramamak suretiyle temin edilmiştir. …Memleketteki isyanlar ve huzursuzluklar tarafsız bir gözle tetkik edilirse, Saiklerinin ne irtica, ne Kürtlük davası olmadığı, bunların sadece fena idareden ve keyfi hareketlerden ileri geldiği görülür.…"[59]

Dolayısıyla Yalman'a göre, devrimlerin içeriğinden çok uygulanma biçimi, toplumsal rahatsızlığın nedeni olmuştur. Yukarıdan devrimci bir uygulama yerine, iknaya dayalı evrimci bir politikanın başarısından yana görünen Yalman, bu bağlamda "aydın despotizmi"ni de eleştirmektedir:

---

[56] Ahmet Emin Yalman, "25 Yılda Ne Gördük, Ne Öğrendik?", **Vatan**, 29 Ekim 1948.

[57] Yıldız Sertel, Tan Olayları sonrası Londra'dan annesine yazdığı mektupta, Ahmet Emin Yalman'a elçilikte rastladığını ve gelişmeleri sorduğunda "Ben de demokrasi savaşı yaptım, fakat onlar çok ileri gittiler, solcu fikirleri savundular, bu cezayı hak ettiler" dediğini belirtir. Bkz; Sabiha Sertel, **Roman Gibi**, s.368.

[58] Nadir Nadi, "Vazife", **Cumhuriyet**, 29 Ekim 1948.

[59] Yalman, "25 Yılda Ne Gördük, Ne Öğrendik?", **Vatan**, 29 Ekim 1948.

> "…Münevver istibdatların en hürmete layık, en seçme adamlar tarafından idare edilen şeklini tecrübeden geçirdik. Neticede anladık ki istibdatın münevveri olmaz. Her istibdat çıkmaz ve felaketli bir yoldur…."[60]

Yalman'ın tek parti dönemi uygulamalarında eleştirdiği bir diğer nokta, geçmiş ile bağın radikal biçimde kesilmesi ve Tarih Tezi, Güneş Dil Teorisi gibi çabalarda somutlanan bir kimlik inşa hareketinin topluma dayatılmasıdır:

> "…Şiddet idareleri bir takım ifratlar ve taassuplar yaratmak ve onlara sarılmak zorundadırlar. Bizde mevcut idarede mazi ile olan türlü türlü kıymetli bağları gevşetmiş, sun'i tarih telakkisi yaratmış, Anayasanın teminatı altındaki vatandaşlık telakkisini hiçe sayarak, taraftar kazanmak için bazen ırkçı telakkileri ve nazi ölçüsündeki bir ifrat hareketini tutmuş, bazen de ters istikamete giderek yıkıcı ve kızıl bir solculuğun yüzüne gülmüş ve ona fırsat vermiştir. Halkın yaşayan diline müfrit bir ırkçı zihniyetle düşman olarak bir uydurma dil yaratmış ve bunu istibdat baskısı ile yürütmüştür."[61]

Yalman, yukarıda sözü edilen 1938 tarihli kitabında Kemalizm'e tam destek vermekte, hatta "… bir Türk için Kemalist prensiplere tam surette sarılmaktan ve bunların tatbikine titizce bekçi olmaktan tatlı bir ideal olamaz. Bu gayeye doğru çalışmak, her Türk için hayata mana ve haz verecek asil bir çalışmadır"[62] diyerek Kemalizm'e tam bağlılığını açıklamaktadır. Yalman'ın çok partili hayata geçiş ile birlikte gündeme getirdiği bu haklı eleştirilere, bu nedenle ihtiyatlı yaklaşmak gerekmektedir.

Yalman, 1950 seçimleri öncesinde de CHP konusundaki "eleştirel" tavrını sürdürmektedir. CHP'nin ayrıcalıklı bir zümreyi temsil ettiği iddiası, eleştirilerinin temelini oluşturmaktadır. Eleştirilerde Atatürk'ün doğrudan hedef alınmaması dikkat çekicidir:

> "…Halk Partisi, vatandaşlar tarafından neden milli bir hükümet diye karşılanmadığını ve neden bir emniyet havası yaratamadığını iyi niyetle tahlil ederse şu neticeye varır: Bu parti bazı iyi hareket ve hizmetlerine rağmen, bir yaren zümresi halinden kurtulamamış, manevi mes'uliyet taşıyan ciddi ve emniyete layık bir siyasi zümreye ait imtihanı bir türlü geçirememiştir. Ne şekilde olursa olsun, bir ekseriyet sahibi olmak; keyfi kararlar vermek hakkını bahşetmez."[63]

Eleştirilerini güncel politik konulara ve CHP'nin o günkü konumuna bağlayan Yalman, Türkiye'nin hariçteki itibarını hiçe indiren bir hadise olarak yorumladığı Varlık Vergisi'nin mimarlarından Şükrü Saraçoğlu'nun Meclis reisliğine seçilmesini eleştirmekte, partinin iç idaresine karışılamayacağını ancak "Meclis'i ilgilendiren konularda millete hesap vermek borcunun bulunduğu"nu kaydetmektedir:

> "Öyle umarız ki Halk Partisi meclis grupu; artık böyle vazifeleri yarene mahsus birer arpalık ve parti içinde bir uzlaşma akçesi diye telakki etmeyecek kadar kendi itibarını kollayacak ve Meclis vazifelerine namzet diye Şükrü Saraçoğlular, Cevdet Kerimler, Mümtaz Ökmenler, Feridun Fikri Düşünseller çıkarmayacaktır."[64]

Yalman, bu bağlamda, çok partili hayata geçişi de "tek partinin imtiyazlı diktatörlüğünün tasfiyesi" olarak görmektedir.

---

[60] Yalman, **a.g.m.**
[61] **a.g.m.**
[62] Yalman, **Gerçekleşen Rüya**, s. 29.
[63] Yalman, "Hakiki Bayram Ne Zaman Gelecek?", **Vatan**, 29 Ekim 1949.
[64] **a.g.m**.

Yalman'ın ikinci dönem yazılarında da, erken dönemde eleştirdiği tek parti'nin "bürokratik, merkeziyetçi, otoriter" yönetim zihniyeti eleştirilerine devam ettiği görülür. "Memur" kimliğinde odaklanan bu temsil, devletin bürokratik hantallığını temsil etmektedir:

> "…İdare makinasının mensuplarının mühim bir kısmı, tek parti ruhunun tesiri altında bulunmaktadır. Bunlar merkezden gönderilen emirleri; vicdanının emirlerine karşı gelerek geçim belası yerine getirmeğe mecbur kalmış bir takım vatandaşlar diye tasavvur etmek yanlıştır… idare memurlarının çoğu tek parti devrinin telkinlerini kendilerine mal etmişler, ona göre zihin itiyadları kurmuşlardır. Rakip siyasi partileri severek karşılamazlar, bunların kendilerine yüklediği mes'uliyet yükünü yadırgarlar. Memleketin Yunanistana döneceği, harici düşmanların bundan istifade edeceği endişelerine kapılırlar…"[65]

Yalman'ın ikinci dönem yazılarında dikkat çeken önemli bir diğer nokta, ilk dönemle uyumlu biçimde sürdürdüğü koyu bir "sınıf siyaseti" düşmanlığı ve dünya siyasetinin geldiği nokta nedeniyle yeni geliştirdiği "komünizm düşmanlığı"dır. Yalman, dünyadaki siyasi buhranı, milli hâkimiyetin sınıf siyaseti nedeniyle aşınması ve gücünü yitirmesi olarak yorumlar. "Milli hâkimiyet buhranı"nın sebeplerini şöyle açıklar:

> "…Parti ve sınıf mücadelesi, hemen her memlekette milli hâkimiyetin çerçevesine sığmamak istidadını gösteriyor. Merkeziyetçi ve müdahaleci bir hükümet sistemi harpler neticesinde o kadar gelişmiş, fertlerin haklarına o tarzda tasarruflar ve vasilikler her tarafta almış yürümüştür ki mevcut partiler ve sınıflar, bu kadar geniş hakları ve salahiyetleri artık birbirlerine emanet edemiyorlar. Kendi lehlerine imtiyazlar yaratmak ve iktidarı inhisar altına almak meylini gösteriyorlar."[66]

Yalman, İkinci Dünya Savaşı yılları içinde Türkiye'nin dış politik tercihlerinde de ABD müttefikliğinden yanadır ve yukarıdaki görüşlerine paralel biçimde koyu bir "kızıl emperyalizm" düşmanıdır. Türkiye'nin Batı ittifakı içinde yer almasına özel önem vermekte ve Cumhuriyet bayramlarını bu konudaki mesajlarını halka iletmekte vesile saymaktadır. Dolayısıyla geçmişten günümüze, Yalman'da en tutarlı politik fikrin "sınıf siyaseti düşmanlığı" olduğu söylenebilir. Yalman, sınıf siyasetinin en tehlikeli şekli olarak gördüğü komünizmin yayılmasını "barbarlık cereyanı" olarak yorumlar:

> "…Dikkate layık olan taraf, Rusya'dan gelen ve Çinin yüzlerce milyon insanını da arkasından sürükleyen bir barbarlık cereyanını garp âlemini sıkı surette tehdit ederken, garp cemiyetlerinin had bir milli hâkimiyet buhranına yakalanmış olmaları ve bünyelerindeki mukavemetin bu yüzden zaafa uğramış olmasıdır.…"[67]

Komünizmin cisimleşmiş hali olarak Rusya, Yalman'ın Cumhuriyet bayramı vesilesiyle yazdığı dış politika yazılarındaki en önemli politik düşmandır:

> "…Bugünkü dünyada yalnız bizim için değil, herkes için harici tehlike kaynağı bire inmiştir. Nazi, Faşist ve Japon militarizminin bir müddet için olsun tasfiyesinden ve İngiliz ve Fransız emperyalizminin de tasfiye yoluna girmesinden sonra yalnız Sovyet Rusya, saldırıcı bir kuvvet vaziyetinde görülmektedir.…"[68]

---

[65] Yalman, "Cumhuriyetin 24üncü Yıldönümünde Umumi Hayatımızın Bir Demirbaş Cetveli", **Vatan**, 29 Ekim 1947.
[66] Yalman, "Sarsılan İstinat Noktası", **Vatan**, 30 Ekim 1949.
[67] **a.g.m**.
[68] Yalman, "Cumhuriyetin 24'üncü Yıldönümünde Umumi Hayatımızın Bir Demirbaş Cetveli", **Vatan**, 29 Ekim 1947.

Rusya'dan gelen tehlikenin bertaraf edilmesini ise ABD müttefikliği sağlayacaktır. Yalman'ın Soğuk Savaş'ta aldığı pozisyon koyu bir Amerikan yandaşlığı ve Amerikan emperyalizminin varlığını kati surette reddir:

> "…dünyanın en büyük kudret kaynaklarına sahip olan Birleşik Amerika fiilen müttefikimiz haline gelmiş ve bize teçhizat vermek, peyda ettiği tecrübe ve ihtisastan bizi istifade ettirmek maksadile harekete geçmiştir. Sovyet ajanlarının ve onlar tarafından zehirlenen muhitin başlıca hedefi; Amerika ile aramızı bozmak ve Amerikalıların niyeti hakkında Türk vatandaşları arasında şüphe ve vehim yaratmaktır. Bunu yaparken pek tabii olarak Rus ajanı sıfatıyle ve maskesizce konuşmuyorlar, en mukaddes milli hislerin ve istiklal davamızın ateşli bir müdafii ve bekçisi tavrını takınıyorlar. Rus tehdidi altında Birleşik Amerika ile müşterek bir dava uğrunda işbirliği kurmak; en uzak ve güzel bir rüyanın gerçekleşmesi demektir. …Rus ajanları; kara kedi rolü oynamak için hiç bir fırsat ve imkân bulamamalıdırlar. …Memleketimizde pek çok haksızlık, yolsuzluk, hoşnutsuzluk ve yoksunluk vardır. Bunlar yıkıcı emel sahipleri için müsait bir zemin teşkil eder. Çok şükür ki yıkıcı tesirler Rusya istikametinden geldiği için bu mikroba karşı halkımızda tam bir mukavemet ve muafiyet vardır. …Peyk memleketlerde kızıl barbarlığın yarattığı felaketleri çok şükür görecek ve ibret alacak vaziyetteyiz. … Harici tehlikeye karşı koymak için hariçte sıkı temaslarda bulunmağa, sesimizi dünyaya duyurmaya, kendimizi tanıtmağa mecburuz. Geniş Sovyet propaganda kuvveti her yerde aleyhimize çalışıyor."[69]

Yalman, ABD'nin dış politika prensipleriyle uyumlu biçimde, Türkiye'yi "komünizme geçit vermeyecek bir ileri karakol" olarak tasavvur etmektedir:

> "…Bununla beraber daha şimdiden Avrupanın demir perde haricindeki en esaslı kara kuvvetini Türk ordusunun teşkil ettiğini iddia etmek caizdir. Bu ordudan beklediğimiz tamamen tedafüidir *[savunma ile ilgili olan, y.n.]*. Bunu daha şimdiden ancak müşterek bir emniyet cephesinin bir cüzü ve insanlığın barbarlığa karşı bir ileri karakolu diye tasavvur edebiliriz."[70]

Bu yönleriyle Türkiye, neredeyse Batı medeniyetinin temel savunucusu niteliğindedir. Türkiye'nin bu konumunu, ABD tarafından "askerî bir taşeron" olarak görevlendirilme şeklinde yorumlamayan Yalman, bu "misyonu", ileri ve medeni fikirlerin savunuculuğu olarak niteler. Bu sayede askerî bir görevi, yüksek bir ilkeye çevirme gayretindedir:

> "Türkiye Cumhuriyeti, bugün böyle dipdiri, sapasağlam ayakta olmasaydı; kızıl emperyalizme karşı, dünyanın bir mühim köşesinde hangi devlet göğsünü kahramanca gererek bütün ileri ve medeni fikirlere siper olabilecekti?"[71]

Yalman, yazılarının erken döneminde modernist milliyetçiliği desteklemekte, ancak çok partili hayata geçiş tartışmaları ile birlikte, erken dönem uygulamalarını eleştirmekte, önceleri tam destek verdiği Kemalizm'e bu dönemde mesafe koymaktadır. Bu noktada Yalman'ın Atatürk'ün yaşadığı dönemde Kemalizm'le kendince bir uzlaşı gerçekleştirdiği; ancak özellikle çok partili hayata geçiş tartışmalarının başlaması ve CHP'nin toplumsal itibarının azalmasıyla birlikte, muhalefetini artırdığı gözlenmektedir. Yalman'ın erken dönemden 1950'lerin sonuna kadar tutarlı biçimde savunduğu tek fikir "sınıf siyaseti düşmanlığı" ve "merkeziyetçi/otoriter bürokrasi eleştirisi"dir. Yalman, dış politika yazılarında koşulsuz bir ABD destekçisi ve komünizm karşıtıdır. Bu bağlamda Türkiye'yi bir "ileri karakol" olarak yorumlamakta ve bu konumda herhangi bir beis görmemektedir.

---

[69] Yalman, **a.g.m**.
[70] Yalman, "Ankara'da Milli Bayram İntibaları", **Vatan**, 30 Ekim 1948.
[71] Yalman, "28'inci Yılın Eşiğinde", **Vatan**, 29 Ekim 1950.

2.3.Nadir Nadi

"…Zaman zaman şiddet usullerine başvurmak gerekmiş, hürriyetlerin kısıldığı olmuş, fakat bütün bunlar sadece devrimi kurtarmak azmile yapılmıştır..."

Nadir Nadi, 23 Haziran 1908'de Muğla'da doğar. Gazeteciliğe 1932 yılında, *Cumhuriyet*'e yurtdışından gönderdiği yazı, haber ve röportajlarla başlar. 1945'te babası Yunus Nadi'nin ölümü üzerine *Cumhuriyet*'in yönetimini ve başyazarlığını üstlenir.

Nadir Nadi 1950-54 yılları arasında Demokrat Parti listesinde Muğla bağımsız milletvekili, 1954-57 yılları arasında da İstanbul bağımsız milletvekili olarak TBMM'de bulunur. Bu arada 1962'de gazetedeki yazılarına ara veren Nadir Nadi 12 Mart müdahalesi sonrasında da bir yıl kadar gazete yönetiminden uzak durur.

9 Haziran 1964'te ise 27 Mayıs'ın lideri ve o günlerin Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel tarafından Kontenjan Senatörlüğü'ne seçilir, böylece ikinci kez parlamentoya girer. Ancak senatörlük süresi daha dolmadan, 3 Nisan 1970'te görevinden ayrılarak yine *Cumhuriyet Gazetesi*'ne döner. 12 Mart müdahalesinden sonra, o günlerin şartları nedeniyle gazetenin yönetiminden, bir kısım arkadaşlarıyla birlikte, 11 Temmuz 1971'de ikinci kez ayrılır. Nadi, 12 Temmuz 1972'de yine yönetim görevine döner ve son günlerine kadar bu görevini sürdürür. 20 Ağustos 1991'de ölen Nadir Nadi, *Cumhuriyet Gazetesi*'nin son başyazarıdır.[72]

Nadi'nin Cumhuriyet Bayramı yazılarının temel amacı, güncel politik ve sosyal sorunların Cumhuriyet bayramı vesile edilerek tartışılması ve yorumlanmasıdır. Cumhuriyet'in erken dönemiyle ilgili görüşleri ve güncel politikanın dinamikleri, bu yazıların önemli temalarıdır. Nadi'nin 1945'de *Cumhuriyet*'in başyazarlığına gelmesi, yazılarının ister istemez çok partili hayata geçiş tartışmaları ile yüklenmesine neden olmuştur. Nadi, çok partili hayat lehinde tavır almış ve erken Cumhuriyet dönemindeki kimi otoriter uygulamaları kabul etmiştir. Ancak, bu konudaki fikirlerinde vesayetçidir. Devrimlerin yerleşmesi uğruna, şiddet tedbirlerini gerekli ve makul bulur. Çok partili hayata geçişi ülke için bir zorunluluk olarak görürken, erken döneme -özellikle Atatürk'e- saygı gösterilmesi ve ortak bir sembol olarak yerini koruması konusunda hassastır.

Nadi, Yalman'ın aksine Cumhuriyet Bayramı yazılarına dış politikayı konu etmemekte ancak satır aralarında Yalman'daki gibi "komünizm düşmanlığı" sezilmektedir. *Cumhuriyet Gazetesi*'nin bu dönemde Alman yanlısı yayınlar yaptığı bilinmektedir. Hatta Nadi, yazılarından dolayı Hüseyin Cahit Yalçın gibi eski kalemlere polemiklere dahi girmiştir[73] ancak Nadi'nin bayram yazılarında bu konuda herhangi bir ima bulunmamaktadır.

Nadi, çok partili hayata geçiş ile çakışan bayram yazılarında, Cumhuriyet'in erken dönem uygulamalarının gerekliliklerini teslim ettikten sonra, Cumhuriyet'in artık demokrasi ile birleşmesi gerektiği fikrini savunur ve demokrasi ile birlikte "kontrol organlarının" da politik hayatta devreye gireceğini belirtir. Ancak bunun öncesinde Cumhuriyet'in ilanı ve inkılâpların uygulanması konusunda kısa bir muhasebe yapar:

> "…Atatürk inkılâbı adiyle tarihe geçen büyük Türk inkılâbına, Cumhuriyet'in ilanı bir başlangıç teşkil etmiştir. …bu başlangıcı, Türk vatanının hatta bütün Şark âleminin ufuklarında bir güneşin doğuşuna benzetebiliriz. Cumhuriyet güneşi yükseldikçe, parlak ışığı Türk milletinin ve bütün Şark âleminin ruhunu aydınlattı. …Medeniyet ve insanlık tarihinde birçok inkılâplar olmuştur. Bazılarında nehirler gibi insan kanı akmış olan bu inkılâpların hiçbiri, Türk inkılâbı kadar parlak ve feyizli değildir. Hiçbir inkılâp bu kadar kısa bir zamanda başarılamamış; bu kadar kansız olmamış, asırlarca karanlıkta kalmış bir milleti birden

[72] http://tr.wikipedia.org/wiki/Nadir_Nadi_Abal%C4%B1o%C4%9Flu

[73] Ayrıntı için Bkz. Emin Karaca, **Türk Basınında Kalem Kavgaları**, İstanbul, Gendaş Yayınları, 1998.

aydınlığa çıkaramamıştır. Filvaki 1923 Ekiminde Cumhuriyet ilan edilmiş ve beş yıl sonra 1928 sonbaharında harf inkılâbı yapılmıştı. Arada geçen 5 yıl içinde, Türkiye'nin manzarası ve ruhu değişmiştir. Bir ortaçağ devleti, bir milletin değil, bir ferdin hayatı için bile pek kısa olan bu kadarcık bir zaman içinde 20inci medeniyet asrının en ileri ve demokratik devletlerinin anayasalarile eşit bir anayasa ve diğer kanunlarla muasır bir devlet haline gelmiş bulunuyordu."[74]

Nadi için Cumhuriyet'in kuruluşu Şarklılıktan, hatta Batı'nın geriliği olarak kodladığı "Ortaçağ"dan kurtulmanın ve tam bir çağdaşlaşmanın başarılmasıdır. Türk inkılâbının diğer devrimlere oranla "kansız" oluşu, kısa sürede büyük bir dönüşümü başarması, biricikliği oluşturan nitelikleridir. Cumhuriyet'in temel başarısı, Saltanat'ın asırlarda yapamadığını bir on yıla sığdırmasıdır. Osmanlı ile Türkiye Cumhuriyeti arasında kurulan zıtlık -Yalman'da da gözlemlendiği üzere- "tarihin sıfır noktası" olarak kurgulanan resmî Cumhuriyet anlatısı ile uyumlu bir söylem biçimidir:

"…Saltanat rejimi, 24 yılda başarılan işlerin yarısı kadarını olsun, bir asırda yapamamıştır. …Hele 33 yıl süren İkinci Abdülhamidin o kapkaranlık istibdad ve taassub devrinde, bütün dünya dev adımlarile ilerlerken memleketimiz medeniyet kervanını, daha doğrusu medeniyet sürat katarını kaplumbağa yürüyüşü ile takib etmiştir. Bu vehham ve müstebid padişah 1909'da tahttan indirilirken Türkiye, Avrupa'dan en az bir asır geride idi. …Meşrutiyet devrinde de dâhili gaileler ve harpler yüzünden büyük işlere el bile sürülememiştir. …1923'te Lozan sulhu imzalandıktan sonra ve Cumhuriyet ilan edildikten sonraki sükûn ve barış devresindedir ki memleketin imarına başlanmış, ilerleme ve yükselme yolunda büyük gayretler sarfedilmiştir."[75]

Nadi, bir başka yazısında, Cumhuriyet'in "vesayetçi" otoriteryanizmini meşrulaştırma saikiyle, toplumun Cumhuriyet'in kazanımlarına alıştırılması ve kendi vesayetini eline alması için Atatürk tarafından hazırlandığını belirtir:

"…Türk istiklalini binbir zorluklar içinde bütün bir husumet dünyasına karşı kurtararak Türk Cumhuriyetini kuran sağlam eller, ilk yıllar boyunca sonsuz bir ihtimamla onun üzerine titrediler. …Sevgili Atatürkümüzün en temiz emeli, her şeyden önce bir fazilet rejimi olan Cumhuriyeti Türk milletine layık bir kuvvet seviyesine ulaştırmak ve milleti hiçbir vasilik sistemine muhtaç olmaksızın kendi kendini idareye muktedir kılmaktı. Köhne adetlerin yıkılması, bizi şark dünyasına bağlayan yaşayış usullerinin bırakılarak yeni hayat şartlarına uymamızı sağlayacak inkılabların başarılması hep bu gayeyi temin içindi…"[76]

Dolayısıyla erken Cumhuriyet dönemi toplumu yeni rejime "ısındırma ve alıştırma" dönemidir. Bu dönemdeki kimi otoriter uygulamalar da bu geçiş devresinin zorunlulukları olarak görülür. Nadi, bu görüşü bir başka yazısında açıkça dillendirir:

"…Ömrünü tamamlamış medeniyet şartlarına uymak kudretinden mahrum bir nizamı değiştirerek Cumhuriyeti ilan ettiğimiz zaman, asıl gayemiz rejimi halka mal etmekti. Yani şehirlisi ve köylüsü, genci ve ihtiyarı ile Türk milleti, medeni dünyanın idare sistemi olan demokrasi şuuruna erecek, geçmişe ait köhne bağlarından sıyrılacaktı. Doğrusu buna kolay bir iş denemezdi. Yüzyılların küflü ve ışıksız havasından ansızın uzaklaşıp, gerçeğin nurunu bir hamlede kavramaya imkân yoktu. Karacahillik geniş ölçüde yurdu boğuyordu. Saltanata ve onun temeli olan dinî-içtimai hurafelere bağlı bir büyük kütle vardı. Körükörüne bir hanedana tapmak zihniyeti birçok kafalarda silinmemecesine yer etmiş; ileriyi, yeniyi

[74] Nadir Nadi, "Cumhuriyetimizle İftihar Ederiz", **Cumhuriyet**, 29 Ekim 1947.
[75] Nadir Nadi, "Yaptıklarımızla Sadece Övünmemeliyiz", **Cumhuriyet**, 30 Ekim 1947.
[76] Nadi, "Bu Bayramın Yeniliği", **Cumhuriyet**, 29 Ekim 1946.

ve Batı medeniyetine ait olanı küfür sayan bir ruh, yurd ufuklarını kalın bir bulut tabakası halinde örtüyordu. Devrim zaruretine inanan aydınlar bir avuç vatandaştan ibaretti. Kısa zamanda büyük adımlar atılmasa idi, irtica her zaman hortlayabilir, Cumhuriyeti tekmeleyip onun yerine saltanatı ve ona bağlı çürük yaşayış nizamını tekrar yurda sokabilirdi... Geride bıraktığımız yirmi beş yıla bu bakımdan bir göz attığımız zaman, Atatürk devriminin yüzde yüz bir başarı ile yürüdüğünü hemen görmemeye imkân yoktur. Zaman zaman şiddet usullerine başvurmak gerekmiş, hürriyetlerin kısıldığı olmuş, fakat bütün bunlar sadece devrimi kurtarmak azmile yapılmıştır. Eser meydandadır: saltanat zihniyeti bir daha ayaklanamazcasına yıkılmıştır. Geriliğin alameti olan bütün semboller tarihekarışmıştır…" [77]

Nadi'nin Sertel ve Yalman'a göre Kemalizm'in modernist milliyetçiliğine en açık ve tutarlı desteği verdiği açıktır. Nadi, otoriter ve vesayetçi yönetimi, muhalefetin baskı altında tutulmasını geçiş döneminin zorunlulukları olarak yorumlamakta, topyekûn dönüşümün ancak bu şekilde başarılabileceğini ima etmektedir. Nadi'nin yukarıdaki analizinin 1990'larda yükselişe geçen neo-Kemalizm'in savunusunun temellerini teşkil ettiği söylenebilir.

Nadi'nin Kemalizm'e karşı geliştirilen eleştirileri yanıtladıktan sonraki hedefi çok partili hayata geçiş zamanının geldiği ve CHP'nin iktidarı devretmek konusunda tutuk davranmaması gerektiğini anlatmaktır. Bu fikre göre devrimler başarılı bir şekilde toplum nezdinde kabul görmüş ve halk çok partili iktidarı yorumlayacak bir siyasal olgunluğa erişmiştir:

"…Bu şartlar altında rejimi, layık olduğu normal işleyiş mekanizmasına kavuşturmak artık iktidara düşen başlıca vazifedir. Uzun yıllar Devlet idaresinde şu veya bu şekilde rol oynamaya alıştıktan sonra demokratik usullerle oradan ayrılmayı nefsimize ağır bulmayalım. Böyle bir zihniyet, yirmi beş yıl önce bizi harekete getiren devrim zihniyetine taban tabana zıddır, rejime ve yurda zarar verecek bir bencilliğin ifadesidir. Cumhuriyet ancak halka aid gerçek menfaatlerin korunması rejimidir".[78]

Nadi, çok partili hayata geçişi önemsemekle birlikte, muhalefet kadrolarının CHP içinden çıkmasını önemser ve çok partili hayatın yaratabileceği yıkıcı muhalefete karşı uyarır:

"…Memleket hesabına bize en fazla ümit veren nokta, milli bünyemizde meydana gelen muhalefet mekanizmasının doğrudan doğruya inkılâbımızdan yetişme şahsiyetler tarafından kurulmuş olmasıdır… Muhalefeti hazırlayan, onun faaliyet hududunu çizen başlıca kafalar, Atatürk ve Cumhuriyet inkılâbı içinde yoğrulmuş, milli ülkü uğruna saçlarını ağartmış müspet adamlardır. Rejimi yıkma hedefini güdecek düşünceler ve duygular bu adamlardan beklenemez... En elverişli şartlar altında rejimimizi kuvvetlendirmek ve doğruca halka emanet etmek için daha samimi, daha fedakâr kimseler arasak da hatırımıza gelmezdi... Fakat unutmayalım ki, attığımız adım, büyüklüğü nispetinde mühimdir ve tehlikelerden uzak değildir. Dünyayı altı yıl boyunca kasıp kavuran fırtına henüz yatışmamıştır. İktisadi, siyasi ve içtimai buhranlar her tarafta insanlığı kemirip duruyor. Millet olarak biz de rahata kavuştuğumuzu iddia edemeyiz… Ne kadar samimi ellerde bulunursa bulunsun, muhalefet her çeşit gayrimemnunların, her türlü menfaat düşkünlerinin arkasından koşacağı ve istismara çalışacağı bir mekanizmadır. Onu kendi hususi maksadlarına alet etmek isteyenler daima bulunabilir. Etrafımızda olan biteni görmeyerek, körü körüne birbirimize girer ve iktidar savaşına kapılırsak, bunca yıllık emeklerimizin boşa gitmesi tehlikesi ile karşılaşırız, yazık olur. Fırka ve hizib çarpışmaları yüzünden iyi yürekli Türk milletinin ne büyük zararlara uğradığına dair yakın tarihimizde ibret dolu misaller vardır."[79]

---

[77] Nadir Nadi, "Vazife", **Cumhuriyet**, 29 Ekim 1948.

[78] Nadi, **a.g.m**.

[79] **a.g.m.**

Dolayısıyla çok partili hayata geçiş, "imtiyazsız, sınıfsız, kaynamış bir kitleyiz" düsturundan verilmiş ilk tavizdir aslında. Nitekim "particilik", farklı çıkarların ortaya çıkmasını temsil etmekte, bu durum ise tek elden, tek ortak iyi ve genel irade üzerinden yapılandırılan cumhuriyet fikrinin demokrasi ile farklı fikir, çıkar ve kamusal iyi'lerle tanışması anlamına gelmektedir. Bu durum Nadi için, milli birliğin tehlikeye girebileceği belirsiz bir düzeni çağrıştırmaktadır. Dolayısıyla demokrasi, kendi içinde taşıdığı "anomi" potansiyeli nedeniyle tehlikeli görülmekte, otoriter bir yönetimin baskı ve sansür aracılığı ile yeraltına ittiği muhalefet, politik alanda görülmediği sürece, milli birlik sağlanmış gözükmektedir. Nadi'nin bu bağlamda, Kemalizm'in otoriter ve vesayetçi siyasal sisteminin sağladığı "istikrar"ı önemsediği, demokrasinin getireceği çok sesli ve çok kutuplu politik düzene ise "şerh koyduğu" düşünülebilir. Nadi, geçiş sürecinde demokrasiye şartlı destek vermektedir.

Nadi, fikri düzeyde anomiye açık bir biçim olarak tasavvur ettiği demokrasiyi, şekli anlamda savunmakta ve cumhuriyet bayramlarının kutlanma prosedürüne getirdiği eleştiriler aracılığıyla da demokrasinin farklı bir boyutuna dikkat çekmektedir. 1949 yılında alınan kararla cumhuriyet bayramı geçit törenlerine "sivil ahalinin" ve siyasal partilerin katılması yasaklanmıştır. Nadi bu yasağı yerinde bulur ve şunları söyler:

> "…bu gibi milli şenliklerin, partiler tarafından bir yarış vesilesi sayılmasını doğru bulmadığımı söylemiştim. Gerçekten kara, hava, deniz kuvvetleriyle beraber siyasi partileri, esnaf teşekküllerini, endüstri müesseselerini hatta sivil ahaliyi manga halinde geçid resmine sokan idareler, ancak totaliter olanlardır. Şef yüksekçe bir yere çıkacak ve önünden geçen hesapsız kalabalığı seyrederek, bunlar hep bana bağlı"diye böbürlenecektir… Demokrasilerde ise milli bayramlar halkın malıdır. O gün tatil yapılır. Resmî merasimde vazifeli olmayan hiçbir vatandaş zorla bir yere götürülmez.…"[80]

Nadi'nin bu tespitleriyle aslında farkında olarak ya da olmayarak tek parti dönemi milli bayramlarına gönderme yaptığı söylenebilir. Nitekim bu yıllarda bayramlar, merkezden genelge ile düzenlenmekte, törenler en ince ayrıntısına kadar planlanmakta, düzenlenecek "sivil" eğlencelere bile merkez karar vermektedir.[81] Meslek birliklerinin geçit töreninde yer alması ve tören yürüyüşü yapması ise, özellikle Cumhuriyet'in onuncu yıl kutlamalarının unutulmaz bölümlerindendir. Atatürk, bu törenlerde Şef sıfatı ile halkı selamlamakta, Nadi'nin belirttiği gibi, yüksekçe bir yerden milleti izlemektedir. Nadi, bu yıllardaki törenlerin otoriter yönetim modellerinden esinlenen bu biçimini eleştirerek demokrasi taraftarlığını göstermek istemektedir.

Nadi'nin çok partili hayata geçiş savunusu, demokrasiye inancı nedeniyle olabileceği gibi, II.Dünya Savaşı yılları boyunca *Cumhuriyet Gazetesi*'nin Alman yanlısı yayınları nedeniyle iktidar ile yaşadığı sorunların yarattığı bir konum belirleme de olabilir. Nitekim kuruluşundan itibaren siyasi iktidarla arası iyi olan *Cumhuriyet*'in İkinci Dünya Savaşı ile birlikte bu ilişkileri değişmiştir. Savaş öncesi yapılan 1939 seçimlerinde TBMM üyesi olan Cumhuriyet gazetesi sahip ve başyazarı Yunus Nadi ile gazetenin yazarı Abidin Daver, 1943 seçimlerinde CHP tarafından aday gösterilmeyerek cezalandırıl(mıştır). CHP ile *Cumhuriyet* arasında uzun yıllar süren dirsek teması da bu savaşla sürtüşmeye dönüş(müş) ve *Cumhuriyet* keskin bir dönüşle, CHP karşıtı olarak kurulan Demokrat Parti'nin saflarına geç(miştir).[82] Demokrat Parti'nin seçimi kazanmasıyla Nadi'nin CHP eleştirileri artmıştır. Ancak Atatürk bu eleştirilerde "dokunulmaz" konumunu sürdürmektedir. Nadi'nin bu yazılarında "Fikir-Atatürk" benzetmesiyle aslında "Atatürkçü" düşüncenin ilk sinyallerini verdiği söylenebilir. Çok partili hayata geçtikten sonra artan CHP eleştirilerini yeren Nadi, erken dönemin topyekûn mahkûm edilmemesinden yanadır:

---

[80] Nadir Nadi, "Ayrı Değil Beraber", **Cumhuriyet**, 30 Ekim 1949.

[81] İlker Çayla, "Kamusal Bir Din Yaratmak: Milliyetçilik, Simgeleri ve Törenleri", **Resmî Tarih Tartışmaları I**, Ed. Fikret Başkaya, Ankara, Özgür Üniversite Yayınları, 2005, s. 85-137.

[82] Aysun Köktener, **Bir Gazetenin Tarihi: Cumhuriyet**, İstanbul, YKY, 2004, s. 66.

> "…Dört beş yıllık ileri demokrasi hamlelerimiz sırasında yakın geçmişimizi şiddetli inkâra kalkışan birçok ağızlar dinledik… Karşılarındaki belli icraatın göze batan kusurlarını ortaya koymak varken 27 yılımızı toptan kötülemek yoluna saptılar… Bu onlara mahsus bir kusur değildi. Daha önce Büyük Atatürkün ölümünden sonra şahit olduğumuz değişiklikler sırasında da o zamana kadarki geçmişimiz azımsanmak istenmiş, tarihimizde bir fazilet devrinin açıldığı uzunboylu ilan edilmişti… Türk inkılâbının sembolü Atatürktür… İster buyurma meraklısı, ister demokrasi hayranı kim olursa olsun, Atatürkü anlamıyanlar, onun varlığını havsalalarına sığdıramayanlar, zaman zaman mazimize saldırarak ondan öç almaya hevesine kapılıyorlar… Cemiyetimizi medeni milletler seviyesine ulaştırmak, insanlığın değeri ve önde yürüyen bir uzvu olmak için neye muhtaçsak, fikir ve prensip olarak, bu, Atatürkün eserlerinde vardır."[83]

Nadi, "Fikir-Atatürk" formülü ile sonraki yılların "Atatürkçü düşünce sistemi"ni haber verir gibidir. Rejimin hegemonik ideolojisi olarak tartışılmaz yerini uzunca süre koruyan ve politika yapabilmenin temel referans noktası haline gelen bu düşünce sistemi, tüm politik farklılaşmaların üzerinde kuşatıcı bir noktada durmaktadır. Nadi'nin de benzer bir sistem önerdiği söylenebilir. Nitekim beklentisi, tek ya da çok parti farkı gözetilmeksizin, politika yapmanın temel ilkelerinin Atatürk'ü referans alması ve Atatürk kültünün tartışılmadan, bir toplumsal katalizör olarak dokunulmazlığını sürdürmesidir. Böylece Nadi, Atatürk'ü bir "üst-sembol" olarak ele almakta, toplumsal bütünlüğü sağlayıcı bir figür olarak Atatürk'ü önermektedir. Ele alınan dönem içinde, Nadi'nin modernist milliyetçiliğe verdiği destek, Sertel ve Yalman'a göre kuvvetli ve tutarlıdır. Erken Cumhuriyet dönemi uygulamalarını eleştiren Nadi, bu uygulamaları belirlenen hedefe ulaşmak için zorunlu görür ve meşrulaştırır.

[83] Nadir Nadi, "Şeref Borcu", 29 Ekim 1950. İmlâ hataları metnin orijinalinden kaynaklanmaktadır (yaz.).

Kaynakça

Kitaplar

Akman, Ayhan: "Milliyetçilik Kuramında Etnik/Sivil Milliyetçilik Karşıtlığı", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce**, **Milliyetçilik,** Cilt: 4, İletişim Yayınları, 2002, s.82-90.

Çayla, İlker: "Kamusal Bir Din Yaratmak", **Resmî Tarih Tartışmaları I**, Ed. Fikret Başkaya, Ankara, Özgür Üniversite Yayınları, 2005, s.85-137.

Karaömerlioğlu, Asım: **Orda Bir Köy Var Uzakta**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2006.

Köktener, Aysun: **Bir Gazetenin Tarihi: Cumhuriyet**, İstanbul, YKY, 2004.

Parla, Taha: **Türkiye'de Siyasal Kültürün Resmî Kaynakları, Kemalist Tek-Parti İdeolojisi ve CHP'nin Altı Ok'u,** Cilt: 3, İstanbul, İletişim Yayınları, 1995.

Sertel, Sabiha: **Roman Gibi**, Ant Yayınları, İstanbul, 1969.

Sertel, Zekeriya: **Hatırladıklarım,** İstanbul, Gözlem Yayınları**,** 1977.

Topuz, Hıfzı: **II.Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi**, 2.bs, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2003.

Yalman, Ahmet Emin: **Gerçekleşen Rüya**, İstanbul, Tan Matbaası, 1938.

_____: **Yakın Tarihte Gördüklerim Geçirdiklerim**, Cilt: 3, İstanbul, Yenilik Basımevi, 1970.

Süreli Yayınlar

Aydın, Suavi: "Türkiye'de 'Devlet Geleneği' Söylemi Üzerine", **Birikim**, S:105-106, Ocak/Şubat 1998, s.64.

Nadi, Nadir: "Vazife", **Cumhuriyet**, 29 Ekim 1948.

_____: "Cumhuriyetimizle İftihar Ederiz", **Cumhuriyet**, 29 Ekim 1947.

_____: "Yaptıklarımızla Sadece Övünmemeliyiz", **Cumhuriyet**, 30 Ekim 1947.

_____: "Bu Bayramın Yeniliği", **Cumhuriyet**, 29 Ekim 1946.

_____: "Ayrı Değil Beraber", **Cumhuriyet**, 30 Ekim 1949.

_____: "Şeref Borcu", **Cumhuriyet**, 29 Ekim 1950.

Sertel, Sabiha: "Cumhuriyet Bayramı", **Tan Gazetesi**, 29 Teşrinievvel 1937.

_____: "Cumhuriyet Terbiyesi", **Tan Gazetesi**, 30 İlkteşrin 1937.

_____: "Cumhuriyet'in Onaltıncı Yıldönümü", **Tan Gazetesi**, 29 İlkteşrin 1939.

_____: "Cumhuriyet İnkılâbı", **Tan**, 29 Ekim 1945.

_____: "Mazinin Şerefi", **Tan**, 30 Ekim 1945.

Yalman, Ahmet Emin: "Türk Olmak Gururu", **Tan**, 29 İlkteşrin 1936.

_____: "Şefin Sesi", **Vatan**, 30 Birinciteşrin 1941.

_____: "Bayram Düşünceleri", **Vatan**, 1 İkinciteşrin 1940.

_____: "Geriye ve İleriye Bakış", **Vatan**, 29 Birinciteşrin 1941.

_____: "25 Yılda Ne Gördük, Ne Öğrendik?", **Vatan**, 29 Ekim 1948.

_____: "Hakiki Bayram Ne Zaman Gelecek?", **Vatan**, 29 Ekim 1949.

_____: "Cumhuriyetin 24'üncü Yıldönümünde Umumi Hayatımızın Bir Demirbaş Cetveli", **Vatan**, 29 Ekim 1947.

_____: "Sarsılan İstinat Noktası", **Vatan**, 30 Ekim 1949.

_____: "Ankara'da Milli Bayram İntibaları", **Vatan**, 30 Ekim 1948.

_____: "28'inci Yılın Eşiğinde", **Vatan**, 29 Ekim 1950.

Çevrimiçi Kaynaklar

http://tr.wikipedia.org/wiki/Nadir_Nadi_Abal%C4%B1o%C4%9Flu
http://tr.wikipedia.org/wiki/Ahmet_Emin_Yalman